Пеку, Кану, Луку, Діані, Фанту, Сусі, Бенджамену, Убу, Малому, Свану, Бібі, Боло, Юліусу, Блеккі, Ж.Б., Уапі, Ксапго і всім іншим псам, що дарували мені честь своєї дружби

I

ШОЛУДИВИЙ ПЕС

I

— Так от, якщо ти приблудний пес, нічого копилити губу! То дзявкає Перчичка. У неї такий пронизливий голос!

її слова відскакують від стін, стелі і підлоги кухні. Дзеленчить посуд. Надто гучно. Песик нічого не розуміє. Він лише зіщулює вуха і перечікує. Зрештою, він чув і не таке! Коли його називають приблудою, він надто не переймається. Так, він був приблудою, і що? Він ніколи цього не соромився. Ось так. Господи, який у Перчички пронизливий голос! І яка язиката! Якби йому не були потрібні усі чотири лапи, щоб гідно триматися на ногах, Песик таки затулив би вуха двома передніми. Але він ніколи не любив мавпувати людей.

— То ти їстимеш ту юшку?

Ні, не їстиме. Він зіщулився біля миски, справжній клубок вовни, глухий і німий.

— Чудово, як хочеш, о'кей, гаразд, клієнт-пан, — вищить Перчичка, — але я тебе попереджаю, що нічого більше не дам, поки не доїси цього.

Саме тоді двері відчиняються, і в двох сантиметрах від свого писка Песик бачить велетенські черевики Мускусного Здорованя.

— Що тут за ґвалт?

У нього зовсім інший голос. Він лунає з велетенського тіла Мускусного Здорованя, і слова котяться по кухні, ніби каменепад (утім, Песик ніколи не бачив каменепаду), ніби старе залізяччя, скелети телевізорів і холодильників, що їх сміттєвози скидають на звалищі Нового Міста поблизу Ніцци. Кепський спогад. Ми ще до нього повернемося.

— То Песик! Він не хоче їсти свого супу!

— Ну й навіщо галасувати? Замкни його в кухні — з'їсть усе. Велетенські черевики розвертаються, і Мускусний Здоровань йде з кухні, буркочучи:

— Клята собацюра...

"Собацюрою" теж звуть Песика. Є ще багато інших, не менш брутальних назвиськ: "вилупок", "йолоп", "щобтиздох", "шавка" тощо. Песик знає усі і давно вже не ображається.

— Чув? До кухні! На всю ніч! Поки не з'їси свого супу!

Здивувала! Ніби Песик мав коли право спати де-інде, окрім кухні! Ніби йому дозволяли спати у вітальні на килимі, такому теплому і кучерявому, як баран, чи на фотелі біля дверей, з майже вивітреним запахом корови, чи на ліжку Вишеньки...

Холодні плити кухні, дякую, знаємо. Нічого нового. Тук-тук, тук-тук — цокотить підборами Перчичка геть з кухні (підбори

такі ж гострі, як і її слова) і клац — грюкає дверима. Западає тиша. Довга нічна тиша.

II

ДИВОВИЖНААТМОСФЕРА

Він не їсть не тому, що неголодний. І не тому, що суп не смачний. Навпаки. Причина інша. (Навіть якщо гарно внюхатися, віддалено пахне м'ясом, тільки дуже віддалено).

Ні, він не їсть супу, бо засмучений. Він засмучений, бо засмучена Вишенька.

А Вишенька, коли засмучена, супу свого не їсть. І він не буде. Нізащо. Із солідарності. Перчичка і Мускусний Здоровань ніколи не здогадалися провести паралель. Убога уява.

А сьогодні ввечері Вишенька підперла голову стиснутими кулачками. Песик одразу відчув, що в повітрі запахло грозою. Зціпивши зуби, дівчинка цідила різкі, короткі, односкладові слова.

— Ні. Не голодна. Не хочу. Чхати.

То вона відповідала на питання Перчички, на накази Мускусного Здорованя, на їхні погрози. Зрештою, Вишенька так і пішла спати, нічого не ївши й не сказавши "надоб-раніч". Тільки нишком зиркнула на Песика (так вона уміє дивитися лише на нього), аби він зрозумів, що це не його провина.

"Чудернацька атмосфера", — думає собі Песик. Із шафки він витягнув суху рядюжку, бо плити все-таки холодні. Тепер, поклавши писок на лапки і наморщивши чоло, він намагається

міркувати, лежачи перед мискою з вистиглою кулешею. "Так, віднедавна таки чудернацька атмосфера в цій оселі".

Визначити точно, що відбувається, він не може, але відчуває, що щось снується. Вже днів два-три Мускусний Здоровань і Перчичка поглядають на нього скоса. І щоразу, як наближається Вишенька, стишують голоси. Звичайно, зрештою це помітила й дівчинка. Та й собі стала стежити за батьками. Тоді батьки стали опускати очі, затинатися, верзти казна що (точнісінько, як Вишенька, коли каже вчителям, що десь загубила ранець чи забула все, що вивчила). Правда ж, чудернацька атмосфера? А два дні тому Вишенька перестала їсти. "Що відбувається?" — силкується здогадатися Песик. Дещо в людях його завжди насторожувало: вони не передбачувані Це тобі не собаки (бачиш, що пес підібгав хвіст, наїжачився, — і тобі все зрозуміло), і не коти (хоч би скільки не вдавали байдужих, а таки дряпнуть), і не Час (Песик на нього ніколи не купився! З усіма тими запахами, які змінюються, комашнею, яка прикидається, птахами, які вміють пірнати... Чи ж є що підступніше за Час!). А ось люди...

"Люди..." — повторює він подумки. Але тут-таки забуває, про що думає. Думки в голові плутаються. Слова стають якимись ватними. Повіки важчають. "Ага, — здогадується він, — я засинаю". Він ще силкується розплющити бодай одне око, та лапки вже дріботять у сновидінні. "Ну що ж", — зітхає він. І засинає...

III

ЯК ВІН НАРОДИВСЯ

Як у всіх своїх снах, і в цьому Песик переживає найсолод-ші миті життя. Але не тільки найсолодші. Усе життя. Але хаотично. Наприклад, як він ганяв чайок на березі моря в Ніцці.

А Мускусний Здоровань лежав на пляжі і по-дурному реготав.

— От дурноверхий, не може навіть чайку впіймати, так і буде всеньке життя лише полохати їх!

Цілковита правда. Але Мускусний Здоровань не знав, що Песик чудово розумів, що ніколи не впіймає жодної чайки. Та і чайки знали, що він для них безпечний. Утім, він далі бігав за ними краєчком хвиль, а вони далі випурхували в нього під носом і пронизливо кричали. Піна виблискувала на сонці, чайки білими блискавками краяли блакить неба. Гарно. То була гра. Песик грався щоразу, як випадала нагода, бо до того життя його було не таке вже й радісне.

Тож тепер, на ряднинці в кухні, він повискує уві сні і ковтає сльози, і тремтить з голови до кінчиків лап, бо, можливо, згадує дитинство і початок собачого життя. Зовсім невеселого.

У матері їх було п'ятеро. Троє братиків, сестричка і він. Не встигли вони з'явитися на світ, як якийсь чоловік надзвичайно виразно промовив (здавалося, той голос лунав із самого неба і, ніби грім, відлунював у картонній коробці, яка була їм за хату):

— Так ось: нуль на три — нуль; п'ять на три — п'ятнадцять, пишу п'ять, один в голові, один на три — три, плюс один — чотири; отож маємо чотириста п'ятдесят; плюс сто франків за сучечку, усього — п'ятсот п'ятдесят! Отримаємо за них п'ятсот п'ятдесят, як мінімум! І додав:

— А цей надто бридкий, його ніхто не візьме. Краще одразу втопити.

Песик відчув, як його ухопила дужа рука, підняла високо-високо, аж в голові запаморочилося, і занурила у відро з крижаною водою. Він почав крутитися, стогнати й скиглити, точнісінько так, як оце зараз крутиться, стогне, плаче і задихається уві сні.

IV

ЧОРНУХА

А що було далі? Він знепритомнів? Хто зна. Пригадує тільки: гріє вранішнє сонечко, силу-силенну запахів, чайок, що кружляють у небі і чорний писок, який сердито щось шукає серед консервних банок, старих шин, випотрошених матраців, драних черевиків, одне слово — сміття.

— Ага! Нарешті ти розплющив очі, — зауважила Чорну-ха, схиляючись до нього. — Чудово! Довго ж ти очунював! Ти не красень, але міцненький! Знаєш, мало кому вдається очухатися, наковтавшись води...

Вона ніжно його лизнула і говорила далі:

— Ну що ж, раз уже розплющив очі — дивися, вчися життя! Вічно годувати я тебе не буду, я стара, хвора, таких, як ти, вигодувала десятки, хто я вам така? Я що, найнялася? Ні, тільки подивіться!

Втім, після цього вона лизнула його ще раз і дала напитися молока з досить пожмаканої пипки, зате молока густого і

життєдайного, з рідним запахом ліщини, який він ніколи не забуде. Ніколи.

Чи швидко він вчився? Атож! Міське звалище у Вільнев, поблизу Ніцци — хороша школа. Хтось зібрав туди усі спокуси, втіхи і небезпеки собачого життя.

Передусім запахи. Неймовірно, скільки тих запахів! Вони стелилися навколо Песика по землі, ширяли в повітрі, змійлися, спліталися... Збожеволіти можна! Він вистежував якийсь (наприклад, запах шкірки з окосту) спочатку ретельно ("Думай, — бурчала Чорнуха, — зосередься"), водячи носом по землі, а потім, не розуміючи, як і чого, виходив на інший (шалений запах морського йоржа, який попрощався з життям у юшці з часником і прянощами). Збитий з пантелику, він сідав, як уся собача малеча, важко гепаючи на зад.

— Ти що, заснув?

І він знову кидався по сліду, але цього разу все перебивав третій запах. Тут він уже розгублювався остаточно, вертав назад, крутився на одному місці, а то раптом кидався бігти, зненацька зупинявся, знову брав слід, але його заносило, як п'яницю, і, зрештою, засинав, виснажившись. Коли прокидався, Чорнуха ретельно зализувала його рани.

— Дивись, що ти наробив! Подряпав носа об консервну банку і порізався битою пляшкою. Не можеш дивитися, куди йдеш?

Поволі він навчився розбиратися з усією тією плутаниною запахів і навіть став непоганим знавцем їх. Чого ж не сказати одразу? Він став навіть найкращим знавцем серед усіх собак звалища. Навіть найстарші йшли до нього радитись:

— Допоможи, я тут вистежував кістку, знаєш, таку мозкову, яку варять в капусняку, і ось загубив, чи не міг би ти...

— Он там, за тракторною шиною, біля друкарської машинки, — підказував Песик, не дочекавшись кінця прохання.

Але були на звалищі і небезпеки.

Окрім усього, що ріже, коле, пече, окрім більш чи менш отРуйних речей, були пацюки, коти (на щастя, останні найчастіше билися між собою), а також інші собаки.

Зазвичай, запах належав тому, хто на нього натрапив. Помилки бути не могло. Якщо пес ішов по запаху, ну й гаразд, усі знали, що то його запах, бо він відшукав його першим. Треба було шукати інший слід. Так повелося. Але щоб відшукати добрий слід (кістки від баранячого стегенця), треба було вставати дуже рано, чекати, поки приїде сміттєвоз, і негайно братися до роботи. Хоча всюди є ледарі, ті, хто не хоче рано вставати, хто воліє, аби за них попрацювали інші, а в останню мить прибігають настовбурчивши шерсть, вишкіривши ікла, з палаючими очима. Раз чи два намагалися напасти й на нього, та Чорнуха не дала. Чор-нуху всі поважали. Дуже боялися. Варто було бачити, як злодій тікає від неї, опустивши голову і підібгавши хвоста.

— Це вам не жарти!

Утім, не така вже й сильна вона була. Вік давався взнаки. Але вона зажила слави, а це неабищо.

На жаль, були й інші небезпеки. Найнебезпечнішою була мить прибуття самоскидів-сміттєвозів. То була най-солодша і водночас найстрашніша мить. Настільки небезпечна, що

більшість собак не наважувалася і близько підходити, коли падала лавина сміття.

— Нічого не поробиш — повчала Чорнуха, — як хочеш зауважити найласіші шматочки, маєш бути при вивантаженні і добре дивитися, що вилітає.

Господи! Скільки там усього вилітало! Скільки летіло згори!

— Як стоятимеш згори, нічого не помітиш, треба дивитися знизу, аби воно встигло розпорошитися. І обережніше з замашними предметами.

— Якими?

— Важкими залізними чи дерев'яними предметами, які можуть тебе розчавити. їх треба уникати, відскакуючи ліворуч і праворуч, але не випускати з очей різницькі відходи в пакетах.

І вона навчила його ухилятися. Вона була ще навдивовижу спритна.

— Сила у житті нічого не важить. Важлива кмітливість!

— Це що?

— Уміння уникнути сильного удару! Обережно, матрац! Матрац гепнувся позад них, і пружини заскавчали. Боже

правий, іноді здавалося, що вам на голову валиться все місто!

Ніби ті самоскиди-сміттєвози були будинками, і будинки ті викидали все, що в них є! Ліжка, шафи, фотелі, телевізори, які вибухали, гепнувшись на землю, як цілі вулкани!

Та хоч як дбай, а від випадку ніхто не застрахований. Можна бути щасливим, та ніхто не застрахований від нещастя (і, навпаки, на щастя).

Лихо сталося світлого літнього ранку. Цілу ніч дув містраль. Небо було чисте, як добре вилизана таця з не-ржавійки. Песик і Чорнуха попрокидалися удосвіта і в доброму гуморі. їм подобалося літо. По-перше, вони любили, коли тепло. По-друге, влітку на Лазуровий берег валом валили туристи, і мешканці звалища наїдалися досхочу. Завдяки ресторанам.

Отож вони сиділи біля підніжжя купи сміття і чекали. Ось здалеку долинув гул моторів. Потім за платанами, якими обсаджено шлях, здійнялася хмара куряви. А ось і самі самоскиди-сміттєвози. Потім вибухнув вулкан. І посипалося сміття.

Як воно сталося? Миттєво. Просто випадок. Не поталанило. Вони повідскакували від усіх важких предметів. Запам'ятали усі ласі місця. А тоді воно й сталося. Та штука вилетіла з самоскида. Велетенська й біла. Залізна. Підскочила на горбку і важко закружляла в повітрі.

— Стережись, холодильник! — застерегла Чорнуха.

І поки Песик весело відскакував убік, сама кинулася вперед, щоб холодильник упав назад. Так і сталося. Тільки У нього були дверцята, і ті дверцята відскочили, поки він летів. А Чорнуха за громаддям холодильника їх не побачила. Отими дверцятами її і вбило. Коли Песик побачив, що Чорнуха лежить

і тремтить, він було подумав, що вона жартує. Він почав скакати довкола, весело гавкаючи і вихиляючись.

— Не будь блазнем, — прошепотіла Чорнуха, — не час. Він укляк на місці і вперше в житті відчув, як морозом

сипонуло по хребту. Справжній жах. Утім, він присилував себе підійти. Чорнуха могла лише шепотіти.

— Як підеш до міста, — застерегла вона, — стережись машин. Пам'ятай про кмітливість, малюче, кміт...

V

господиня?

Не можна лишатися там, де сталося лихо, міркував собі Песик. Треба йти звідси. Та водночас він собі казав: "Ніде я не буду щасливіший, аніж тут".

Довколо нього зібралися усі собаки звалища. Вони мовчки дивилися, як він плаче. Головне, що вони були з ним. Сміттєвози поїхали собі, і серед тиші, що запала, було чути лише хлипання Песика. Вище звалища промчав поїзд з довгим жалісним гудком.

"Чого вона мені сказала про місто?" — питав він себе крізь сльози. Відколи він її знав, вона про те місто згадувала двічі чи тричі, ніколи не заглиблюючись у подробиці. Якось він її запитав:

— Ти знаєш місто?

— Так, я знаю місто. І все.

— Там гарно?

— Як всюди. Є добре, є й погане. І все.

—А чого ти там не лишилася? Чого оселилася тут, на звалищі? Видно було, що вона завагалася. Якась тінь промайнула в її очах. А тоді вона відповіла так дивно: "Бо, як казала моя господиня, старому нема вороття".

Песик спочатку спробував був збагнути, а потім здивувався:

— У тебе була господиня?

— Так, була.

— Гарна?

Ось тоді вона подивилася на нього і після довгої мовчанки, перш ніж відповісти розчуленим голосом, який бринів спогадами, ніжністю, загадковістю, захватом, розумінням і печаллю, і ще багато чим:

— Дуже!

І гордо додала:

— Я її добре видресирувала...

Вочевидь саме тому вона з ним заговорила перед смертю про місто. Аби він там теж знайшов собі господиню і дожив з

нею своє собаче життя. Він обвів поглядом звалище і собак, що зібралися довкола нього. Що й казати, видовище не з кращих: усі ті порвані вуха, вивихнуті лапи, лишаї, підбиті очі і тисячі бліх, яких добре видно на сонці, а особливо, особливо така самотність в усіх поглядах!

— Гаразд, Чорнухо, — пообіцяв він, — я піду до міста і знайду собі господиню.

Тож ніхто не здивувався, коли він вискочив з кола друзів, видерся на схил звалища і побіг платановою дорогою, ні разу не озирнувшись. Він усе ще хлипав, але не озирався.

— Коли щось вирішив, ніколи не відступайся, — вчила його Чорнуха.

І уточнила:

— Вагання — смертельний ворог собаки.

VI МІСТО

Зараз він пряде лапками уві сні, відсапується, мов тюлень, серце йому мало не вискочить з грудей, бо Песик поспішає до міста. Він ніколи не забуде того шляху. До міста було далеко. Але знайти його виявилося нескладно. Досить було бігти тунелем запахів, який на зворотному шляху проклали у вранішньому повітрі сміттєвози. Песик відскакував при наближенні кожного автомобіля. Кмітливість. А потім знову біг тунелем із запахів. Він дріботів, як дріботять цуценята, швиденько, ніби плетуть на чотирьох шпицях. Не спинявся, не перепочивав. І вже більше не хлипав. Думав лише про одне: дістатися міста і знайти господиню, як радила Чорнуха. Раптом тунель запахів розійшовся на два. Він повагався хвильку і

обрав лівий. Він дріботів, водячи писком по землі і не відступаючись. Тунель знову розділився навпіл. Цього разу він обрав правий. Потім знову ліворуч і знову праворуч. Нарешті він зауважив, що тунель зник і запахи розвіялися довкола. Тільки тоді він підвів голову, сів на задні лапки, висолопив язика і перевів подих. Він був у місті.

То було дуже велике місто. Повне будинків, автомобілів (як він навчився відскакувати!), мешканців і туристів. То була Ніцца. Серед стількох людей не важко буде відшукати собі господиню. Але поки що хотілося їсти. Усьому свій час. Він підняв писок і повільно став нюшити, якомога ширше роздуваючи ніздрі. І одразу унюшив сорок запахів. Він упізнав усі. Звісно, вони були свіжіші тут, ніж на звалищі. Але ті самі. Він не міг помилитися.

— Ага, он яке місто... це те саме звалище, тільки більше, розкиданіше і свіжіше.

Він почав сортувати запахи по одному, не зважаючи на запахи гуми, бензину, апельсинів, квітів, взуття, і раптом його права ніздря роздулася, права брова поповзла вгору, з рота потекла слинка. Він знайшов те, що шукав: чудові пахощі м'яса. Та ще й як близько! Десь тут м'ясний магазин.

Справді, він був зовсім поруч. По той бік вулиці. Але різник виглядав на цілий центнер. І дуже грізний! Усюди ножі. Фартух, як стіна. Він стояв на порозі, вперши руки в боки. Кулаки, як гирі!

"Остерігайся людей, вони непередбачувані" (Голос Чорнухи лунав у вухах Песика).

Він сидів на тротуарі. І дивився на різника на тротуарі навпроти. Слина капала на лапки. Який запах! Яке м'ясо! І який він голодний!.. Час від часу перед ним проїздила машина і закривала різника. Він сподівався, що коли машина проїде, різника вже не буде. Та ні, він стояв іще грізніший, ніж перше. Але й запах стояв у Песикових ніздрях. Він навіть витіснив усі інші. Тільки його він відчував. Від того запаху йшла обертом голова. На тротуар натекла ціла калюжа слини. Запах, різник, різник, запах... "Треба зважитись". "Гарненько поміркуй, зважся і вже не відступайся". (Чорнуха мала рацію). Він зосередився. Уважно подивився на різника. І зауважив одну деталь. Між полами халату різника і фартухом був проміжок. Саме такий щоб міг прослизнути песик його розмірів.

"Отож притьмом перебігаю дорогу, проскакую між ніг, хапаю перший-ліпший шматок м'яса і тікаю тією ж дорогою. Він товстий, а я швидкий, він мене не наздожене. Якщо поталанить, він і не помітить".

Звісно, все сталося не так, як він планував. Він-бо кинувся бігти, та щойно опинився посеред вулиці, як сталася низка жахливих подій. Спершу він почув вищання, від якого застиг на місці, потім побачив, як до нього кинувся різник, витягнувши вперед свої червоні ручиська, а тоді його притисли до велетенських грудей, і у вухах загримів голос різника:

— Ну і що це означає? Нам подавлять наших собак? Що? Не сподобалось? Га? Хочеш, щоб я розсердився? їдь собі, парижанине!

Знову вищання. То рванула з місця машина... Та, яка мало.не розчавила Песика.

Тепер різник тримав його на витягнутих руках і дивився просто у вічі.

— А ти що за один? Звідкіля ти? Як тебе звуть? О! Ти далеко не красень! Ти голодний?

Ось так. Різник дав йому чудову кістку, на якій ще було м'ясо. І дозволив спокійно попоїсти посеред магазину, на підлозі, посиланій тирсою. І навіть потім не вигнав. Песик закуняв, поки різник розповідав пригоду покупцям:

— Я у того парижанина запитав, чого це він чавить наших собак? Запитав, чим він невдоволений і чи хоче, щоб я розсердився...

Коли за кілька годин Песик прокинувся, різник опускав залізну завісу свого магазину. Перш ніж все позамикати, він запитав Песика:

— То що ти надумав? Лишаєшся, чи йдеш?

Песик підійшов до нього. Він шукав не господаря, а господиню. Шкода. Він пошкрябав лапкою гофровану завісу.

— А, то ти йдеш? Гаразд. Чудово. Йди, живи своїм життям...

Голос різника був зовсім не сердитий. І не сумний. Песик зрозумів це з голосу, коли Різник сказав: "Знаєш, у мене кожний робить те, що хоче. Повна воля". І додав, але вже суворіше:

— Тільки не потрапляй більше під машини, чув? Хай це тобі буде уроком.

VII

ОЙ, ПАЦЮК!

"Якщо у цьому місті усі такі, як цей різник, — вирішив Песик, виходячи з магазину, — я легко відшукаю собі господиню". І він довірливо пішов за першою стрічною жіночкою, ніби знав її дуже давно. У жіночки були довгі тонкі ноги, вона приємно пахла фіалками, а підбори її цокотіли так, як пізніше цокотітимуть підбори Перчички. Жіночка не одразу зауважила, що за нею йдуть. Коли вона зупинялася перед крамницею, Песик зупинявся біля її ніг. Коли вона прилипала до вітрини, прилипав і він. Тільки унизу. Він з цікавістю роздивлявся крам, деякі запахи йому подобалися. "Ми подружимось, — думав він, — у нас однакові звички". Жіночка йшла далі, він за нею, вихляючи хвостиком і мало не впираючись в її підбори писком. Так тривало доти, доки жіночка не спинилася перед фруктовою крамничкою. Фрукти Песика не цікавили, а ось запахи внизу магазину були куди привабливіші: свіжі, різкі, полишені сільськими собаками запахи. Жіночка вибрала персики особливого сорту, вкриті пушком, а Песик особливо тонкий собачий запах. Жіночка вийняла гаманець, щоб розплатитися, а Песик — підняв лапку, щоб висловити симпатію. То був початок кінця.

— Це ваша собацюра? — визвірився червонопикий продавець з-поза шинквасу.

— Що ви! — запротестувала жіночка.

— Як не ваш, коли йде за вами з того кінця вулиці?

— Та кажу ж вам, що він не має до мене жодного стосунку! (Жіночка чемно нервувала).

— Розкажіть кому іншому! (Продавець показав зуби). З вас ще сто франків за ящик з персиками, на який він помочився!

— Що? Як? Кличте поліцію! — верескнула жіночка, мало не зомліваючи.

— Ага, давайте поліцію, — погодився продавець, вискакуючи на вулицю.

А поліція, усі знають, прибуває, щойно про неї згадають.

— Ваш собака? — запитав перший поліцай, дістаючи олівець.

— Вона каже, що ні, аби не платити за персики, — недобре усміхнувся продавець.

— Говоритимете, коли вас запитають, — мовив другий поліцай, дістаючи записничок.

— Кажу ж вам, що собака не мій, — плакала жіночка.

— До речі, а про якого собаку мова? — поцікавився перший поліцай.

Бо довкола магазину вже сиділо з кільканадцять собак, які гарно зналися на місті і, зацікавившись сваркою, билися об заклад.

— Закладаюся на куряче стегенце, що все скінчиться грандіозною бійкою, — пророкував старий БЬксер продавця взуття із сусідньої крамниці.

— Дурне, поліція загребе усіх, тут і сумніву бути не може, — заперечив Шпіц пекаря, який виставляв себе вельми обізнаним.

— Що ви! Як завжди, багато галасу з нічого, — скептично процідила Левретка антиквара.

— Гей, Доже, я бачила, як ти поливав персики!

Голос той лунав з неба. То Чаучау полковниці з висоти свого балкона, як завжди, дрочилася з данським Догом страхового агента. І як завжди, Дог відповідав:

— А ти зійди-но сюди, блоха! Зійди сюди, якщо ти справді пес. Виходь на вулицю і розберемося!

А наш Песик скористався з того сум'яття, щоб тихенько вшитися.

"Не годиться шукати господиню на вулиці, — міркував він, — тут надто багато людей. Потрібна інтимніша обстановка, щоб познайомитися".

Щойно він так подумав, як побачив відчинені двері, з яких смачно пахло риб'ячою юшкою. У кімнаті, до якої він зайшов, було порожньо. Тут він теж упізнав звалище. Такі самісінькі меблі. Тільки ці — рівненько розставлені попід стінами і виглядали ще геть непогано.

"Отже, будинок — це звалище, на якому наведено лад", — подумав Песик.

Він вирішив полежати на канапі, поки хто прийде. Вирішив також вдати ніби спить, мовляв, зовсім як удома. Поклавши голову на лапки, він все-таки поглядав одним оком, хто зайде.

Зайшла білява товстуха, білолиця, з лисніючими щоками, закатаними рукавами на рожевих руках. Дибала перевальцем, розгойдуючись на круглих стегнах. Від неї пахло вимитим посудом, з-під скелець велетенських окулярів блимали блакитні очиці.

"Симпатична", — вирішив Песик.

Спершу вона його не помітила. Нахилилася до буфету і дістала цілу гору тарілок. Потім повернулася і понесла їх до столу, який височів на чотирьох ніжках посеред кімнати. Але спинилася посеред дороги. Якусь хвилину вагалася, потім знову повернулася, витріщила очі, наморщила носа, лоб пішов складками, рот широко відкрився — вона побачила Песика. Як дзвеніли биті тарілки! Песик, який такого не сподівався, підплигнув до стелі. Коли він упав назад на канапу, товстуха вже заскочила на стілець.

— Щур! — заголосила вона, — щур! Леоне, біжи сюди, тут щур! Швидше! Швиииидше!

— Щур? — здивувався Песик. — А де тут щур? Щурів він не боявся. Якщо він зможе заприятелювати з

господинею, придушивши щура, буде зовсім непогано. Отож, він удав найлютішого виразу. Шерсть його настовбурчилася. Мовчки ошкірив ікла, тонкі, гострі і лискучі як сталеві голки.

Товстуха перескочила зі стільця на стіл.

— Леоне! Швидше! Він велетенський, велетееееенський! Леон важив не більше сорока кілограмів, але в руках у

нього був держак від мітли, і очі люто блискали.

— Де? Де? — заволав він, вриваючись до кімнати.

— Он там, на канапі, — вказала тремтячим пальцем на Песика Товстуха.

Від першого удару він ухилився, ухилився й від другого, і від третього, гасаючи по кімнаті, відскакуючи праворуч і ліворуч, як вчила Чорнуха. Тим часом Леон розбив один-два вазони, скинув телефон і одним ударом висадив дві шибки... Зрештою, Песик вирішив піти, упевневшись, що йому не вдасться переконати цих двох божевільних, що він не щур. Він вискочив притьмом у двері, але з якомога більшою гідністю.

Давно споночіло. Мешканців поглинули будинки. Машини поснули вздовж тротуарів. Песик самотньо чимчикував вулицями. Ліхтарі висвітлювали його чорну-пречорну тінь. А Песик думав: "Якби ж я знав, що вийде так, лишився б у різника". Люди таки непередбачувані! З ними не знаєш, чого чекати.

Запахи теж поснули. Вони лежали на землі, як зазвичай сплять запахи, і ледь-ледь ворушились. Солоний подих близького моря вкривав їх своєю ковдрою.

Песик брів, мов уві сні. Лапки ступали безгучно. "Ну що ж, — зітхнув він, — ось я і сплю". На майдані Гарибальді він вибрав найзручніший вазон для квітів, вигріб серед герані кубельце, шість разів перекрутився на місці і, зітхнувши нарешті, скрутився бубликом. "Але перед сном треба прийняти

рішення". Він ще кілька хвилин міркував. На вежі в старому місті пробило північ. "Гаразд, — вирішив Песик, — завтра вернуся до різника. Він, звісно, не господиня, але Чорнуха була б згодна. Та й хто зна, може, у нього є жінка..."

VIII

ЧУДОВЕ ПРОБУДЖЕННЯ

Він прокинувся удосвіта. Цю звичку, до речі, він зберіг на все життя: прокидатися до схід сонця, як за часів звалища, аби відхопити щось краще. Місто теж поволі пробуджувалося. Справді гарне місто з квітками герані, помаранчами, вохровими будинками і блакиттю неба. Запахи прокидалися й поволеньки тягнулися до неба. Песик почав шукати запах різника. На це пішов певний час, бо він забрів далеченько від тієї крамниці. Довелося відкинути перший запах — крамниці, де продають конину, другий — м'яса, вирощеного на гормонах; він завагався був щодо третього, м'ясо-ковбасної крамниці, і таки обрав її, найдальшу, з найстійкішим запахом. Він там унюхав окрім здорового запаху м'яса тварин, вирощених на травичці, на волі, і запах самого різника.

Дуже тонкий запах лаванди, який Песик одразу зауважив, коли той притулив його до грудей. Ну й що, можете заперечити ви, в Ніцці багато людей пахнуть лавандою. Правда. Але то не різники. Останні здебільшого пахнуть петрушкою. Хоч там що кажіть: сильний запах биків, випасених на волі, змішаний з тонким запахом лаванди, — так міг пахкотіти лише його різник. Отож він ішов, не вагаючись, по сліду, як завжди уважно принюхуючись.

Йшов він проти вітру, щоб не збитися зі сліду. І не звертав жодної уваги на те, що робиться довкруг.

"Йдучи по сліду, не відволікайся", — десь із глибин пам'яті нашіптувала Чорнуха. Утім, навколо нього діялися цікаві речі. Двірники підмітали під дверима, а сміттєвози зі спеціальними прихватками ззаду забирали сміття. Та ще й якими прихватками! Вони заковтували все: м'ясо, одежу, взуття, пластикові упаковки... і машина пережовувала те все з жахливим брязкотом. Поки сміттєзбирачі отак закусюва-ли, інші машини сновигали на подушках зі щіток, які шалено крутилися і розбризкували навсебіч воду. Місто вмивалося. Це було туристичне місто. Місто, яке мало виглядати "презентабельно", як казав його мер. І навіть акуратно, як з голочки. Його чистили, натирали і заквітчували щоранку.

"їй богу, вони тут борються з запахами!" — бурмотів Песик, намагаючись не втратити пахощів "своєї" крамниці.

Він був удесятеро сконцентрованіший, ніж звичайно.

Того, певно, й не почув, як під'їхав сірий фургончик. А треба сказати, що рухався він нечутно.

Він вже якийсь час котився за Песиком з вимкненим двигуном, тихо, ніби щука, ковзаючи вздовж тротуару. І не менш небезпечний.

Гаразд. Він його не почув. Коли на нього накинули тенета, було надто пізно.

— Ще один!

Песик укусив напасника за руку. Але на ній була цупка шкіряна рукавиця. Відчинилися залізні дверцята. Песика вкинули до чорної дірки. Дверцята заклацнулися. Шофер увімкнув двигун.

IX

У ГИЦЕЛІВ

— А що, і тебе спіймали? — озвався в пітьмі чийсь голос. Песик довго вдивлявся, щоб зрозуміти, хто до нього говорить.

— Ти теж молодий ще, але меткий, мав би втекти.

— Атож, — зауважив інший, скрипучий і гугнявий голос, — воно молоде і нетямуще! Не дивиться, куди йде, і опиняється в буцегарні, сам не знаючи, як.

— Якщо ти такий розумний, то чого ти тут? — втомлено запитав перший голос.

— Я не такий, мене вхопили, поки я спав! І скажу тобі, я тут не затримаюся! Щойно випаде нагода, мене тільки й бачили...

— Еге, всі ви так говорите, — вів своє перший голос, який належав великій копиці вовни, що лежала посеред фургончика.

— Може, й не виборсаємося...

— А куди нас везуть? — запитав Песик у Копиці вовни.

— Ще й питає, куди везуть, капосне, — обурився Гугнявий. — З якого ти хутора, чоловіче! І привело ж мене в товариство з таким бовдуром!

— Ану припини! — гаркнув Копиця, і в напівтемряві грізно блиснуло його ікло.

А потім повернувся до Песика:

— Нас везуть до буцегарні.

— А чому? — поцікавився Песик, який того слова не знав, а про все запитувати водночас не насмілювався.

— Воно ще питає, чому? Ні, мені причулося! Чому? І він питає!

І раптом Гугнявий почав цитувати у нього над вухом:

— Постанова муніципалітету від 1 липня цього року: "З метою очищення нашого міста і з огляду на збільшення кількості бродячих собак, які перешкоджають туризму, щодня означених собак мають збирати уповноважені служби муніципалітету. Якщо господарі не зголосяться впродовж трьох днів... Каюк!"

— Останнє слово я вставив від себе, — прошепотів Гугнявий, гидко осміхаючись. — Менш канцелярське, але означає те ж саме.

І тут усі замовкли. Фургончик чахкав двигунцем. Час від часу двигунець глухнув, і машина м'яко котилася на шинах, ледь гальмуючи. Іноді вона різко спинялася, дверцята розчахувалися, і до них кидали нового собаку.

— Це помилка! Я протестую! Ви ще не знаєте, з ким маєте справу! — протестував новоприбулець на втіху Гугнявому.

Або ж, заціпенілий, навіть не скиглив. Або ж казав:

— Здорові були, браття. Правда ж, чудове пробудження? І питав:

— Який термін?

— Три дні, — відповідав Копиця.

— А ні, каюк, — уточнював Гугнявий. Траплялося, що двигун знову заводився, а дверцята не

розчинялися. Тоді здіймався скажений гавкіт, і Гугнявий верещав голосніше за інших:

— Проґавили! Проґавили! Злидні погані! На капусту! Теж.мені гицелі! Мисливці на черепах! Про-ґавили! Про-ґав-ґавили! Нікчеми! Хочете слимаків? Слимаків? Про-ґав-ґав-ґавили! Про-ґав-ґав-ґавили!

До них приєднувався навіть Копиця. А тоді гавкіт спадав, спадав і, зрештою, западала тиша.

Бо, ніде правди діти, було зовсім не до сміху.

X

СПРАВЖНІЙ ЖАХ

У гицелів зовсім не солодко. Найгірші його собачі спогади. Щоразу, коли бачить цей сон, Песик починає кричати серед ночі. Тоді прокидається Мускусний Здоровань і бурчить: "Знову йому щось наснилося! Скільки можна!" Насправді страшно самому Мускусному Здорованю. Від того довгого завивання, яке зринає з глибин пам'яті Песика, у нього кров застигає в

жилах. І Здоровань будить Пер-чичку, аби почуватися не таким самотнім.

— Що? Що таке? Що відбувається?

— Песик... Йому щось сниться, — шепоче Здоровань.

— Знову? — обурюється Перчичка. — Ні, так далі не може тривати.

їй теж не по собі.

А Вишенька спить. Спить, як діти сплять — хоч з гармати гати, не добудишся.

А Песика замкнули на кухні, наодинці з його сновидіннями. Наодинці зі спогадами про гицелів.

Який лемент здійнявся, коли вони приїхали! Як відлу; нював гавкіт від тих бляшаних стін і цементної підлоги!

Усі зібрані там собаки кинулися до ґрат своїх кліток. З зусібіч кричали:

— Гей, хлопці, новачків привезли!

— Як люб'язно, що ви приєдналися до нашого гурту!

— Д иви-но, Гугнявий... А що, вовкулако, знову впіймався?

— Три дні! Три дні!

— Многая літа меру!

— А що, юшка на волі не така смачна?

То вони так бадьорилися, аби не показати, що страшенно бояться. Але невдовзі усі затихли, як у фургоні, і в глибинах тієї тиші, прикритий багатьма шарами гонору, чаївся Справжній Жах, той, що його Песик відчув біля непорушного тіла Чорнухи.

Він відчував бродіння того жаху в усіх перемовинах пошепки, які снувалися довкола.

— Я, — казав якийсь голос, — тут ненадовго. Тільки перевірять, хто я.

— А я, — гарчав інший, — вкушу першого, хто до мене торкнеться.

— А мені начхати... З таким життям, байдуже...

А найжахливіше те, і Песик це відчував, що жодний не вірив тому, що казав.

Були й такі, що весь час собі бубоніли:

— Чистота міста, кажете! Якби ж то! Ніби забруднюємо місто ми! А як бути з газами, якими нас щедро пригощають автомобілі! Кажуть про сказ, та вони, а не ми, скажені! Вони весь час б'ються. Учора на вулиці Джофредо сам бачив, як не поділили стоянку...

— Твоя правда, самі вони скажені, — перебив другий голос, — ось минулого тижня один з них мене вкусив!

Де-не-де захихотіли.

— Та кажу ж святу правду! Так званий приятель господаря. Я довірливо простягнув йому лапу, а він взяв і вкусив!

— Годі брехати! Заткніть пельку.

І одразу всі вмовкли. Доказ Великого Жаху. Доказ, що нікому, якщо чесно, говорити не хотілося. Доказ, що кожний лише за себе.

Час минав. Ті, у кого були господарі, підскакували щоразу, як відчинялись двері, притискаючись писками до ґрат. Інколи справді приходив господар. Треба було бачити ті поцілунки й обійми з віднайденим собакою! Важко сказати, хто з двох був більше вдоволений. Пес смикав за повідок, а господар увесь час повторював його ім'я. Дай я тебе поцілую, дай я тебе погладжу, дай я тебе оближу. Що скажеш... любов!

— Це породистий пес, — зауважував Копиця. (Усіх їх упхнули до однієї клітки, Песика, Копицю, Гугнявого й інших, що були з ними в фургоні). ч

— А що таке породистий пес? — поцікавився Песик.

— Людська вигадка, — презирливо пирхнув Гугнявий. — Цілком штучний винахід. Беруть, приміром, швидконогого, як гончак, міцного, як босерон, а ще витривалого, як англійський щуролов, усе це змішують і на тобі! — доберман. Отримавши добермана, йому не дають паруватися з далекими родичами. Результат називають породою. Людям це подобається. Порода бовдурів, між нами кажучи, бо я був знайомий з кількома доберманами і, скажу тобі, мозкової кісточки вони не вигадали! Звісно, коли одружуватися можна лише з близькими родичами... Та ще й поганими! А ще й гоноровими!..

— Не перебільшуй, — зауважив Копиця. — Приятелював я з доберманом і дуже навіть непоганим.

— Бувають і винятки, — погодився Гугнявий, — але загалом...

— А ти, — поцікавився Песик у Копиці, — ти породистий? Копиця осміхнувся.

— Я всепородний пес. Усі собаки мої родичі. Навіть Гугнявий, хоч на мене і несхожий, навіть ти, хоч схожий ще менше.

— І в тебе нема господаря?

Усмішка ніби злиняла. Запала довга мовчанка. Дуже довга. Зрештою Копиця пояснив:

— У мене була господиня... І знову замовк.

-1 що? Мовчання.

— А потім я її загубив.

Сонце високо підбилося в небі. Під толевим дахом стояла пекельна спека. Собаки повивалювали язики.

— Як втратив?

— Втратив і все. Пішов увечері на прогулянку, а коли повернувся вранці, її вже не було. Помешкання було порожнє. Вона виїхала.

— Банальна історія, — втрутився Гугнявий. — Втекла з чоловіком. Чоловік не любив собак, і коли довелося обирати між тобою і ним, вона обрала його.

— Можливо, — погодився Копиця.

— А ти не побіг по сліду? — здивувався Песик.

— А для чого? Раз вона мене кинула, що це дало б?

— Ти правильно вчинив, — похвалив Гугнявий. — У нас теж є гідність.

Копиця якийсь час помовчав, а тоді сказав мрійливо, ніби міркуючи вголос:

— Зрештою, винний я сам, бо погано її вишколив...

Розмову ту перервала подія, яку Песик запам'ятав назавжди. Подія, від якої він досі виє ночами. Ворота розчахнулися, і стало видно, як заходить сонце. На центральну алею задом в'їхала чорна вантажівка. З неї вискочили десять чоловіків у шкіряних рукавицях, повідкривали клітки одного ряду, похапали собак, які там були, і абияк повкидали до вантажівки. Директор притулку байдуже спостерігав за всім. Собаки гавкали, упиралися всіма чотирма лапами, кусалися. Куди там. Усе сталося блискавично. Вантажівка поїхала, ворота зачинилися. Запала мертвотна тиша. Війнуло Великим Жахом. Собаки дивилися на ряд порожніх кліток. То були клітки, де собаки просиділи три повних дні.

XI

ГУГНЯВИЙ

Назавтра Песика і його товаришів перевели до кліток другого дня. Настав другий день чекання. В попередній клітці їх замінили нові собаки. Здійнявся такий самий лемент, як тоді, коли їх привезли вчора. І був такий самий день. Тільки ще тривожніший. Сонце набралося сили і підбилося над толевим дахом, який страшенно розпікся. У бляшаних мисках вода мало не кипіла. Ніхто не їв. Час від часу за своїми собаками приходили господарі. Ще один врятований пес, а скільки розбитих надій...

Близько третьої з'явилася незвичайна процесія. Попереду йшла білява дівчина. Говорила вона голосно і розкотисто. За нею йшов пелехатий бородатий чолов'яга, який ніс таку собі чорну машинку з оком на кінці. А позаду, як завжди, байдужий, директор притулку.

Побачивши їх, собаки залементували хором:

— Журналісти! Журналісти! Журналісти, сюди! Мене, мене! Ні, не його, а мене!

— Що це? — запитав Песик у Копиці.

— Телебачення. Сторінка загублених собак. Вони приходять сюди раз на місяць, вибирають когось із нас, знімають на камеру, а тоді показують по телебаченню в новинах, щоб підшукати йому господаря.

— А що треба, щоб тебе зняли? — поцікавився Песик.

— Треба бути гарним.

— Тоді вони обов'язково виберуть тебе! — зрадів Песик. — Ти такий гарний!

— Дякую, — зітхнув Копиця. — Але я дуже старий. Треба ще бути молодим. Молодим і не дуже великим.

— Молодиміне дуже великим? Якя? Мене можуть вибрати?

— Ти жартуєш? — обірвав його Гугнявий. — Ти себе бачив? Ти такий потворний, а ось я — інша річ, — і він відштовхнув Песика, щоб протиснутися до ґрат.

Важко повірити в те, що було потім. Гугнявий, який тільки те й робив, що ганив усіх, який два дні вдавав гордовитого і глузував з усіх тих "собачечок з любими господарями", який тільки й торочив про незалежність, волю, гідність, усім тілом притиснувся до ґрат і благав ніжним мелодійним голосом (і зовсім не гугнявим), таким, що аж за душу бере:

— Зважте на мене, любі журналісти: я бідний загублений пес, моя стара господиня померла... Зжальтеся, підшукайте мені родину з дітьми... Я такий ніжний з дітками, я так люблю діток, я їх так поважаю!

І то так переконливо, що білява журналістска спинилася біля клітки, мало не в сльозах:

— Господи, який цуцик, — схлипнула вона. — Тобі він подобається, хлопче? Такий гарненький. Просто з'їла б. У нього щось є від довгошерстної такси. Він може бути чудовою кімнатною собачкою. Правда, хлопче?

Це так вона називала пелехатого-бородатого. Камера в нього важеленна. Піт з нього лив струмками. Звісно, він погодився.

Через дві години після зйомок Гугнявого повернули. Він був дуже гордий. Шерсть блищала, та й взагалі все було, як треба.

— Клас: макіяж, підсвітка, оксамитова подушечка... справді, чудово. Єдине: знімали мене з якимсь котиськом, ангорським, чи що. Від нього смерділо одеколоном. На шиї шовкова стрічка. Карикатура. Я ледь стримався, щоб його не роздерти. Нічого, хай лишень вийду...

Усі мовчали. Було якось незручно за нього. Але Гугнявий того не помічав. Він собі й далі патякав.

— Тепер усе просто. Завтра з самісінького ранку по мене прийдуть "кандидати в хазяї". З півсотні. Мені лишиться тільки вибрати. Єдина заковика — діти. Терпіти їх не можу. Вони мене нервують. Я їх просто боюся! Але байдуже.

Щойно мої нові хазяї відвернуться, я втечу. Адже я люблю волю, гідність...

Він патякав і патякав. Але ніхто не слухав. Сонце сідало. Усі намагалися не дивитися на ворота, які от-от розчахнуться.

XII

РАК, РЕДЬКА І СОНЕЧКО

Назавтра, справді, прийшли по Гугнявого. З десяток хазяїв мало не побилися. Одні казали, що вони були першими, інші, що вони. Добре, хоч до бійки^не дійшло.

Потім знову запала тиша. І чекання. Копиця і Песик сиділи в клітці третього дня. Вони просиділи в ній увесь день. Сонце зайшло, і згасла остання надія.

— Час показати, що ти хоробрий, — наставляв Копиця.

— Еге, — відказав Песик, — і присунувся ближче до густого кучерявого хутра.

Ворог:. р<*г^т*-пилися.

— Ось і все. — сказав Копиця.

— Так, — погодився Песик і зарився головою в хутро друга.

— Сміливіше, — тихо підбадьорив Копиця. — Підведи голову. Надія вмирає останньою.

Песик підняв голову. Він сидів між лап Копиці. Обоє не зводили очей з розчахнутих воріт, в яких догорало призахідне сонце.

Але то була не чорна вантажівка. То було троє людей. Здоровань у шортах, червоний, як варений рак, та ще й дуже розгніваний. Страшенно худезна жіночка в заквітчаному капелюшку на голові, біла, як редька, і теж розлючена. А між ними — найдивовижніше з того, що будь-коли бачив Песик — зовсім мала дівчинка. З рудим волоссям, прямим, як солома, здавалося, у неї сонечко навколо голови. Стиснуті кулачки. І широко роззявлений рот, який репетував:

— Хочу собаку!

Позаду трьох відвідувачів стояв директор, як завжди, байдужий.

— А це що таке? — гарикнув Копиця. Йому відповіли одразу з усіх кліток:

— Туристи!

Від цього слова увесь притулок зайшовся несамовитою люттю.

— Геть туристів!

— Забирайтеся!

— Ми сюди потрапили через вас!

— Через вас мерія прийняла постанову від 1 липня!

— Турист — гроза собак!

— Пустіть, я з'їм туриста!

— Забирайтеся до мера!

Але увесь той лемент перекривав крик рудого сонечка:

— Хочу собаку!

— Та не кричи так, буде тобі собака, — умовляв червоний рак.

— Ти ж бачиш, скільки тут гарненьких собачок, — скрекотіла уквітчана редька.

— Хочу собаку!

— Добре, ми зрозуміли. Тато і мама виберуть для тебе собаку.

— Ні, я хочу вибрати його сама!

— Гаразд, гаразд, вибереш сама. Дивись, ось цей, наприклад. Він такий гарненький. Здається, пудель.

— Не хочу пуделя!

Собаки, які спочатку, почувши той лемент, застигли були від подиву, тепер просто божеволіли. Ті кидалися на ґрати, ті билися головами об стіни, і всі кричали:

— Годі!

— Хай вона замовкне!

— Геть!

— Припиніть ці тортури!

— Вимкніть звук!

— Геть дівчисько!

Але все те перекривав виск:

— Ні, я хочу фокстер'єра!

Не гавкали тільки Копиця і Песик. Від ревища рудого сонечка у них лящало в вухах, і тому вони мовчки скрипіли зубами. Вони дивилися на тих трьох, які підходили до них, і

Песик, сам того не помічаючи, все глибше ховався між лапами Копиці.

І ось ті підійшли до них. Зупинилися перед їхньою кліткою.

— Я хочу цього!

— Оцю волохату вівчарку? — вигукнула уквітчана редька. — Непогано. Вона чудова. Як ти на це, любий?

— Кого завгодно, хоч жирафу, тільки щоб вона замовкла, — відказав супер-рак, дивлячись кудись вбік.

— Ні, не цього, а цього!

Маленьким тремтячим пальчиком вона вказувала на Песика.

— Що? Це страхіття? — злякалася заквітчана ріпа.

— Так, цього!

— І мови бути не може.

— Тільки цього і ніякого іншого!

— Нізащо!

Розлючена редька кричала не гірше доньки. Та Песик вже нічого не чув. Він повернувся і заховався головою в живіт Копиці, швидко цідячи крізь зуби:

— Ні, не хочу, я лишусь з тобою, я не хочу з тобою розлучатися... Не віддавай мене...

— Не будь дурнем, — умовляв його Копиця, намагаючись приховати хвилювання, — це шанс вижити, не втрачай його.

— Не хочу! Я тебе не кину! — заперечив Песик. І раптом кинувся на ґрати, вишкіривши зубки, ніби хотів покусати усіх тих трьох.

— Та він ще й кусається, — зойкнула редька, відскакуючи.

— Чудово! Чудово! Він кусається! Я хочу злого собаку! Я хочу цього!

XIII МІЙ ПЕСИК

Ось так вони його й забрали. Страхітливе руде сонечко не поступилося, незважаючи на істерику білої редьки. Зрештою, не витримав і рак, зауваживши:

— Та нехай вже бере цього собаку, хай йому грець! А то вона знову перестане їсти.

Клітку розкрили. Сам директор, як завжди, байдуже став його витягати. Песик упирався всіма чотирма і відбивався зубами. Але Копиця виштовхнув його з клітки. Одним махом. І Песик перестав пручатися. Він тихо хлипав на руках у рудого сонечка, яке раптом стало дуже ласкавою дівчинкою, яка весь час повторювала, пестячи його:

— Мій песик, мій песик, мій песик.

Песик був надто засмучений і не помітив того, що мало б його насторожити.

Він просто плакав. І думав, що плакатиме до кінця життя. Не зупиняючись. Але печаль дивна. Навіть зовсім зго-рьований помічаєш такі речі, які не мають до неї жодного стосунку. Тож, плачучи і розуміючи, що втрачає Копицю назавжди, він зауважив, що дівчинка пахне вишнею. Дивний запах, тим більше, що для вишні було зарано. Песику довелося дізнатися: його господиня не зважала на пори року чи час доби. Якщо вона чогось хотіла, отримувала негайно. По обіді вона, вочевидь, захотіла вишень. А ввечері забажала собаку.

Обидві стулки воріт розчинилися. Троє туристів вийшли під лемент оскаженілих собак.

ГАРНО ВИШКОЛЕНА ГОСПОДИНЯ

На цьому спогаді Песик завжди прокидається. Чорна вантажівка. І прощальний погляд Копиці. Песик розплющує очі. Він прокинувся від власного завивання. Цього разу прокинулася й Вишенька.

Розбудив її не плач Песика, а якийсь внутрішній голос, який сказав: "Прокинься, Песик сумує!" Вона вибігає зі спальні. Кидається на кухню. Хапає тремтячого Песика на руки. Хоча це й не рекомендується, вона стоїть босоніж на холодних плитах кухні. Хоча цього й не можна, вона несе песика до спальні. Хоча це категорично заборонено, вона кладе його поруч з собою в ліжко. І починає шепотіти на вушко. Дуже ніжно. І дуже довго.

— Знову привидівся кошмар? Не потерпай, Песику, я з тобою. Я ніколи тебе не кину. Ніколи!

Вона заспокоює його, і він знову мирно засинає. Та ще й гордий з себе. Еге ж, гордий, бо може сказати: "Чорнуха і Копиця були б задоволені. Вишенька — чудова господиня. Я її гарно видресирував". Утім, це було зовсім непросто... Де там! Зовсім непросто.

XV

ХАЙ ЖИВУТЬ ЧАЙКИ

Зрозуміло, в перші дні все було ідеально. Вишенька вирішила заспокоїти песика, який плакав з ранку до вечора. А якщо Вишенька вирішила...

Вона не розлучалася з Песиком. Носила на руках і ніжно заспокоювала. Це був зовсім не той голос, що в собачому притулку. Це був внутрішній голос. І Песик чув той голос, ніби сидів всередині Вишеньки. Важко пояснити. Так, ніби Вишенька зі своїх слів ткала йому теплу і муркітливу ковдру.

Поволеньки він перестав плакати, і вона повела його на пляж. Там він почав гасати за чайками.

— Подивись лишень на цього приблудька, — гиготів Здоровань, — незугарний навіть чайку впіймати, так до кінця життя тільки те й робитиме, що полохатиме їх! Ну й дурні ж собаки...

Тут Здоровань вставав і сам починав бігати. Тільки він бігав без мети. Він бігав, присідав, розводив руки, віддувався, вставав, знову бігав... Цілими годинами. А коли кінчав так вправлятися, знову лягав біля Перчички, дуже гордий з себе. (Було б чого!)

— Ти знову упрів, — докоряла йому Перчичка.

То була чистісінька правда: Здоровань, хоч ніколи й не купався, завжди був мокрий з ніг до голови.

— Треба підтримувати форму, — відповідав він, намагаючись головою дістати колін.

А що він постійно бігав за тією своєю формою і постійно обливався потом, то й набув специфічного запаху мускусу, який Песик одразу вловив. Той запах він знав ще зі звалища. Так пахло з кутка шкуродерів. Від полишених на сонці баранячих шкур. Той запах колись дуже вабив Песика, але Чорнуха заборонила йому і близько підходити до решток баранів.

— Ними харчуються чайки, — зневажливо кидала вона. Тому Песик ніколи близько не підходив до Мускусного

Здоровання. Як і до Перчички. Бо поки Здоровань бігав, скакав, упрівав, нарощував м'язи і запах, Перчичка діставала з сумочки дивний маленький слоїк і бризкалася ним зранку до вечора. Коли вона це зробила вперше, Песик саме лежав поруч. Вона витягла слоїк із сумочки, відгвинтила корок, мудрований, ніби церковний дах, і давай бризкати голову, плечі, пахви, геть усе. Кілька крапель потрапило на писок Песика, і він так чхав, так чхав, мало не вмер. Здавалося, в ніздрі йому набилося повно перцю.

— Що це таке? Ану припини чхати! Ці тварини просто небезпечні для здоров'я! — зойкнула Перчичка.

Та так, що Песик притьмом припав до ніг Вишеньки.

— Ти що зробила моєму собаці? — поцікавилася Вишенька тоном, який не обіцяв нічого доброго.

— Я йому нічого не робила, моя ля л юсенько! Цей бридкий пес сам треться біля мене.

— Мій песик не бридкий, — осміхнулася Вишенька. — І нікому не раджу називати його бридким.

По тому вона побігла з Песиком ганяти чайок. Вони сріблом вилискували в небі, білими блискавками крил розчахуючи повітря. Було дуже гарно. Песик гасав, підстрибуючи. Але іноді замість чайки в синяві неба він бачив щось інше. Біле. Залізне. Важке. Воно летіло обертаючись. Тоді Песик вклякав на місці і протяжно вив, як біля мертвої Чорнухи. А тоді пригадував прощальний погляд Копиці і скімлив, скімлив, скімлив, поки Вишенька не брала його на руки, притискала до грудей і розмовляла з ним своїм теплим внутрішнім голосом.

XVI

НАРЕЧЕНИЯ ІМ'ЯМ

Ще один гарний спогад перших днів — церемонія наречения іменем.

Того вечора друзі з кемпінгу зібралися біля вагончика Здоровила та Перчички. (Щороку вони проводили відпустку в цьому кемпінгу. Поблизу Ніцци).

Спека стояла неймовірна, а вони розвели багаття. Щоб було веселіше. Песику це аж ніяк не здавалося веселим. Йому було спекотно. Зсунули докупи чотири чи п'ять столів, на які понаставляли їжі і цілий ліс пляшок. Усі по-всідалися за столи і

Песик теж — на колінах у Вишеньки. А її посадили на почесне місце. Певно, тому Здоровань називав її "моя королівна".

І певно, через оті пляшки усі співали дедалі гучніше.

Песику той спів аж ніяк не подобався. Від нього лящало у вухах. Він ще й страху добряче наївся. Бо ніколи не бачив і не чув стільки людей одразу. Він зіщулився на колінах у Вишеньки. Аби лиш про нього забули. Але це нічого не дало. Зненацька Здоровань високо здійняв склянку і загорланив:

— Треба було б це щуреня якось назвати! ("Щуреня" — то Песик.)

— Згода, згода! Треба дати йому ім'я! — підхопили гості, які весь час поділяли думку Здорованя.

Вишенька міцніше притисла до себе Песика.

— Що скажеш, моя королівно?

— Подивимось, — відповіла вона, заздалегідь не погоджуючись. — А яке ім'я запропонуєте ви?

Повисла тиша. Бо ніхто про це не подумав. Справді-бо, як його назвати? І вперше Песик побачив, як люди міркують. Дуже цікаво. Спочатку вони перезиралися, зводячи брови й стенаючи плечима, потім дивилися кудись в небо, кожен поодинці, обхопивши підборіддя рукою, потім чухали потилиці, потім перебирали ногами, а наостанок всі повернулися до Здорованя, питаючи, що він надумав.

— Я думаю, — відповів Здоровань. І всі знову взялися думати.

Песикові вечір подобався дедалі дужче. Міркуючи, Мускусний Здоровань ставав дуже кумедним. Чоло його морщилося, як у бульдога, нижня щелепа виступала вперед. Здавалося, він зараз вишкірить ікла, і буде чути, як закипає його мозок. Він червонів дужче й дужче. Гості мовчки Дивилися на нього. Так тривало якийсь час. Зрештою, Здоровань урочисто заявив:

— Знайшов.

Усі залементували.

— Невже?

-Ну і?

— Кажи!

— Не мовчи!

— Яке ім'я ти знайшов?

Він сьорбнув вина і проголосив:

— Медор!

Він ще сьорбнув вина і спитав:

— Як воно вам? Усі зааплодували.

— Чудово! Краще не придумати! Дуже оригінальне! Здоровань дивився на Вишеньку, гордий-прегордий.

Але коли він зібрався відкрити рота, щоб запитати, чи згодна вона на "Медора", Вишенька просто заявила: —Ні.

Песик полегшено зітхнув.

— Ні? Чому ні? — здивувалася Перчичка, сподіваючись уникнути сварки.

— Тому що Медорами собак звуть у книжках, а не в житті. До того ж Медори — на кожному кроці. Ось чому ні. Ні — це ні.

Запала незручна тиша, тільки чувся брязкіт посуду. Аби не мовчати, хтось запропонував:

— Може тоді Мілу? *

— Ні, — заперечила Вишенька, — і не Мілу. Мілу — ім'я не собаки, а картинки.

І знову тиша. Люди починали розуміти, що не так вже й легко підшукати ім'я для цуцика. Усі якось посмутнішали. Здавалося, над столом нависла хмара. Особливо над головою Мускусного Здорованя. Хмара чорна-пречорна, з якої будь-якої миті могли блиснути блискавки. Ось тоді всі як один заговорили водночас:

— Рекс! — запропонував один.

— Принц! — підказав інший.

— Мілорд! — озвався третій.

— Вольф! Фідель! Султан! Каїд! Паша! Барон!

Кожну пропозицію Вишенька відкидала: —Ні.

Іноді вона дозволяла собі пояснити: —Дуже негарне. Банальне. Манірне. Усіх собак так звуть. Аж поки чорна хмара не розверзлася над головою Здорованя.

— Як ти така мудра, сама шукай ім'я! Давай! Що, ще не знайшла? Еге! Думаєш? Ми чекаємо.

— "Песик", — просто відказала Вишенька.

— Гаразд, песик! І що — песик? Як ти назвеш песика?

— Мого песика зватимуть "Песик"! — терпляче пояснила Вишенька.

— Як це "песик"? — страшенно здивувався Здоровань. — Це ж не ім'я — "песик"!

— Це найоригінальніше, найгарніше і найпростіше ім'я. Я більше не знаю песика, якого б звали "Песик", окрім мого, — додала вона і подивилася так, що було ясно: питання вичерпане.

— Але ж усіх собак звуть "песиками", моя лялюнечко! — спробувала пожартувати Перчичка. — Так їх звуть за словником! Поміркуй лишень!

Очима вона перепрошувала гостей.

— Я поміркувала. Мого песика зватимуть "Песик", з великої літери, бо таких, як він на світі більше немає!

— Це правда, — погодився Здоровань, хитро підморгуючи присутнім. — Зрештою, можливо, ти маєш рацію, що не даєш йому якогось імені, він занадто дурний, щоб відгукуватися на якесь ім'я.

Вишенька не відповіла. Вона усміхнулася. Встала. Сказала: "Добраніч усім", а що Песик лишився на стільці, не знаючи, що робити, Вишенька, не повертаючи голови, зронила:

— Ти йдеш, Песику?

Песик негайно кинувся до неї, ніби його кликали так все життя.

XVIII ВІД'ЇЗД

А потім відпустка скінчилася. І вони поїхали до Парижу. Там жили Здоровань, Вишенька і Перчичка. У Парижі.

Подорож для Песика була не з приємних. Звісно, було й гарне, але було й таке... Песик уперше їхав в автомобілі. (Він не враховував переїзди між Ніццою і кемпінгом по прямій). Він уперше їхав серпантином. Здоровань вирішив проїхати горами вздовж узбережжя, бо, як казав він, це більш "туристський" шлях. А також "економніший" додала Перчичка. Песик сидів позаду, поруч з Вишенькою.

На кожному повороті він відчував, як все всередині перевертається. Та ще й так, що його знудило. Коли Вишенька побачила, як нудить Песика, вона побіліла, як хмарина, і її теж знудило. Почувши, як нудить Вишеньку, Перчичка хутенько відчинила віконце, щоб і її не знудило в машині. Усі ті блювання доводили Здорованя до сказу, і він напа-дався на інших автомобілістів. У такі моменти він гадав, що вести машину вміє

лише він. Він тис на акселератор, і машина мчала на повній швидкості. Вагончик позаду бов-тався вже як міг.

Песик, висунувши писок у вікно, страшенно радів. У носі в нього змішувалися усі запахи світу. Вихор пахощів! (Він поволеньки призвичаювався до поворотів; автомобіль навіть здавався йому чудовим людським винаходом).

Іноді вони зупинялися: попити, залити пального, дати двигунові охолонути. Траплялося, що на зупинках Здоровань здибував автомобілістів, манеру кермування яких він ганив. Ті здибанки захоплювали Песика. Здоровань підходив до автомобіліста, виграючи велетенськими біцепсами. Зав'язувалася розмова. Таке Песик бачив на звалищі. Двоє кремезних псів підходили один до одного, гарикаючи і настовбурчивши шерсть на м'язистих плечах. Чуючи, як вони гарикають, повитягавши голови, наставивши вуха, бачачи, як виблискують на сонці їхні ікла, Песик був певний, що вони повбивають один одного.

— ДУРНИЦІ> ~" осміхалася Чорнуха, навіть не дивлячись на них, — вони один одного не зачеплять. Усе це показне.

І справді, покружлявши один довкола іншого, пси розходилися хто куди, гордо задираючи лапу біля першої-ліпшої шини, ніби здобули небачену перемогу.

І в людей було так само. Постискавши кулаки, вони гарикали, оглядаючи один одного з ніг до голови. Гигочучи, вони вишкірювали золоті ікла. Час від часу поглядали на своїх шанувальників (Вишеньку і Перчичку, які сиділи на капоті автомобіля, як на Здорованя; на іншу Вишеньку і на іншу Перчичку, як на автомобіліста). Але зрештою вони розходилися, не заподіявши один одному шкоди. По тому

кожний з двох замикався в спеціальному будиночку, де, як вважав Песик, вони гордо піднімали лапу. Глядачам спектакль явно подобався.

Потім виїхали на автостраду. Яка вона велетенська! Автомобіль їхав, їхав... Песик ніколи не уявляв, що треба стільки проїхати, аби потрапити з одного міста в друге.

Автострада оминала місто, але вони проїздили запахи тих міст. А далі з'являлися все нові міста. Вишенька і Перчичка спали. Здоровань мовчав.

Песик розумів, що його завозять далі й далі. А що досі він жив на одному місці, то почав відчувати ностальгію. Його забирали з дитинства. На поверхні того суму зринали інші сумні спогади: Чорнуха біля дверцят холодильника, Копиця, який каже, що наостанок треба триматися мужньо.

Сонце сідало. Раптом на узбіччі він помітив тіло розчавленого собаки. "Уміти вчасно відскочити, — згадав Песик, — вчасно відскочити..." І сльози стисли горло. Вони лускали, як кульки печалі в автомобілі, де зараз усі поснули.

XVIII

МІЙ ПЕСИК? ЯКИЙ ПЕСИК?

Між Песиком і Вишенькою стосунки зіпсувалися в Парижі. До цього Вишенька була бездоганною. Вона була такою лагідною до нього, що Песик повірив, ніби приручив її. "Певно, у неї вже колись був собака, і той собака добре її видресирував!"

Ні, у Вишеньки до нього не було жодної тваринки. Він це одразу зрозумів, потрапивши до їхнього паризького помешкання. Ніколи тут не жив жоден собака. Втім, і жоден кіт, і жоден птах. Вони б лишили свій запах. А в помешканні пахло лише людьми і нічим іншим. Ні, Песик дуже швидко це зрозумів: то була просто примха Вишеньки, коли вона приїхала по нього до собачого притулку. А тепер, коли вона повернулася додому, до своєї кімнати, до своїх іграшок, до друзів, до звичного життя, він зовсім перестав її цікавити.

Якби те помешкання було справжнім будинком із садом, це було б не так вже й страшно. Песик весь час був би надворі. Для розваг йому треба було не так вже й багато: якусь пташечку, вітер, який грається листям, два-три підозрілі звуки, щоб погавкати, якийсь слід, щоб винюши-ти, і час минав би непомітно. Та ось біда: у французьких квартирах немає саду. Треба жити лише всередині. А всередині немає нічого втішного. По-перше, помешкання маленьке. Для собаки воно ще менше, ніж для людини. Через заборонені місця. Не можна залазити на канапу чи на крісла, не можна лежати на килимі у вітальні (а килим у вітальні — це вся вітальня!), не можна заходити до кімнати Здорованя і Перчички... Лишається передпокій, два квадратні метри, крихітна кухня (якщо Перчичка не готує там їсти), коридор (в якому на тебе всі наступають) і кімнатка Вишеньки (тільки не вночі). А Вишенька якраз і не хотіла пускати Песика до себе в кімнату.

— Облиш, я хочу спокійно погратися, займися своїми справами.

Песик повертався до коридору. Лягав, зітхаючи, перед замкненими дверима Вишеньки.

Але ніби навмисне, саме тоді Перчичка виходила зі своєї кімнати, перечіплялася об нього і починала верещати своїм пронизливим голосом:

— Клятий пес! Увесь час під ногами! Не міг лягти де-інде? Песик, понуривши голову, йшов ховатися під стіл на

кухні. Там він сидів до обіду, коли Перчичка знову його проганяла.

— Ніяких собак у кухні, поки я готую обід, це не гігієнічно! (Перчичка постійно вживала слова "гігієнічно" і "не гігієнічно"; Песик у неї належав до речей "не гігієнічних").

Він уставав: з кухні йшов до передпокою, де, зітхаючи, згортався калачиком біля вішалки. Але тут розчинялися вхідні двері, то з роботи повертався Здоровань. Він чіпляв плащ на вішалку. З нього на спину Песику виливалось два літри води. Рештки дощу. Песик тікав до вітальні, де обтрушувався, як качка після пірнання. Врізнобіч летіли розкішні блискучі бризки, що викликало загальну сварку.

— Мій килим! — жахалася Перчичка.

Вона саме накривала на стіл. Очі сердито блищали. Вона тицяла в Здорованя тремтячим від люті пальцем:

— Знову ти облив пса водою зі свого мокрого плаща! Скільки разів я тобі казала витрушувати його під дверима, коли йде дощ?

— А скільки разів повторювати, що собаці не місце в передпокої? Це не місце для собаки, — безапеляційно відрізав Здоровань.

— Ну і хто вирішив взяти собаку? Може, я? Я завжди була проти, ти це знаєш!

— Хто б говорив! Якби я тебе послухав, зараз у передпокої тислася б велетенська волохата вівчарка. Ми б і двері відчинити не могли, — посміювався Здоровань.

— Ні, голубчику! Якби ти мене послухав, у нас зараз зовсім не було б собаки! Це ти, як завжди, здався на капризи малої!

— Ану припиніть сваритися! — втрутився третій голос. — Ви заважаєте мені читати. Це поганий приклад для моїх ляльок.

— А, чудово! Не могла б ти зайнятись трохи своєю собакою?

Здоровань і Перчичка, несподівано помирившись, дивилися на Вишеньку, яка з книгою в руках стояла, притулившись до дверей вітальні і дивилася їм просто у вічі. Сидячи між тих трьох, Песик не знав, що йому робити. Здоровань і Перчичка його лякали. Вишенька доводила до відчаю. І цього дня вона вразила його, можливо, найболючіше. Бо на запитання дорослих ("Не могла б ти зайнятися трохи своєю собакою?") відповіла таке, що він вухам своїм не повірив. Вона зацікавлено обвела очима вітальню, ніби шукала там щось, потім їдальню, вдала, ніби озирає також передпокій ,і кухню, а тоді відповіла, чесно дивлячись у вічі:

— Яким собакою?

І пішла назад до своєї кімнати.

XIX ГІДНІСТЬ

Так тривало певний час. І це було нестерпно.

Вранці Вишенька йшла до школи, а Здоровань на роботу. У помешканні лишалася сама Перчичка. Від того Песику було ще самотніше. Перчичка займалася усім, чим можна в хаті, крім нього. Коли вона кінчала прибирати в своїй кімнаті, наводила лад у кімнаті Вишеньки, далі витирала пилюку у вітальні, пилесосил'а усі кімнати, протирала шибки і численні витребеньки, які натирала так завзято, що вони відбивали кімнату, ніби криві дзеркала. А насамкінець йшла до кухні готувати обід.

І все це робила так, ніби Песика зовсім не було! І поволі Песик і сам засумнівався, чи він існує насправді. Отож, зрештою, він починав гавкати, щоб почути власний голос.

— Що з тобою? Ти збожеволів? — як фурія вилітала з кухні Перчичка. — Ану замовкни! Що скажуть сусіди?

Песикові трохи відлягало: він таки існує. Опівдні, коли чоловік і донька приходили обідати, Перчичка оголошувала їм одну й ту саму новину:

— Песик гавкав цілий ранок!

Здоровань завжди відповідав одним і тим самим запитанням:

— А ти не подумала хоча б вивести його? Перчичка щоразу ображалася:

— Вивести? Тільки цього мені не вистачало! І Здоровань щоразу підсумовував:

— Того він і гавкає, він хоче надвір.

І щоразу додавав, звертаючись до доньки:

— Ти повинна привчитися виводити свого собаку перед обідом.

— Не можу, — відповідала Вишенька на всі закиди. — Мені треба готувати підручники на подовжену групу.

І перш ніж Здоровань здобувався на відповідь, Вишенька закривалася в своїй кімнаті, а Перчичка в кухні. Здоровань лишався з Песиком сам. Він дивився на нього зверхньо, презирливо кривлячи губи:

— Зрозуміло! Тепер я віддувайся за всіх!

З вішалки він знімав повідок, який міг би бути налигачем для вола, зачіплював важкий карабін за нашийник Песика і виходив з ним надвір, буркочучи:

— І давай по-швидкому, зрозумів?

Але ж такі речі собаки швидко не роблять! Треба перебрати з десяток коліс, перш ніж знайдеш привабливий запах. Знайшовши його, треба довго винюхувати, щоб дізнатися, з ким маєш справу. Тільки після такого прискіпливого дослідження можна підняти лапку біля означеного колеса. Але треба лишити дещицю й на інші запахи, які можуть так само бути привабливими й симпатичними. Це принципове питання, з яким собаки не жартують. Чорнуха щодо цього була безапеляційна. "Не забувай, що ми — одна велика сім'я!" 4

Але Здорованеві все те було байдуже. Щойно Песик починав досліджувати перше колесо, як той вже тягнув за повідок. Песик упирався з усіх сил. Здоровань чекав ще секунду. А потім здавався собі смішним в очах перехожих і добряче шарпав за повідок. Песик відлітав від колеса, розбризкуючи в повітрі крапельки. І вони повертались додому.

Ось так виводили Песика.

— Ніколи не зрозумію, чому собаки мають помочитися на шини всіх автомобілів! — обурювався Здоровань, сідаючи їсти.

До п'ятої вечора в помешканні нікого не було. Вишенька і Здоровань поверталися кожен на свою роботу. Перчичка йшла по магазинах. Песик лишався сам. Так було краще. В усякому разі, він нікому не надокучав. І міг міркувати, Тиша сприяла. Отож він міркував. Його не дивувало ставлення Здорованя і Перчички; ці двоє його ніколи не любили. Але ж Вишенька! Вишенька?!..

Як вона могла полюбити, а потім розлюбити його, зненацька, ось так, без причини? Що він такого накоїв, що вона так раптово змінила до нього ставлення? Нічого. Яка дивна господиня!.. Які непередбачувані люди!

Звісно, він сумував. Але через сум-печаль пробивалося й інше почуття — сором. Сором і гнів на самого себе. Він не зумів видресирувати Вишеньку, ось в чому річ! Чорнуха була б невдоволена. Вона послала його до міста не лише підшукати господиню, а й видресирувати її! А він провалився. Він піддався на ласкаві слова Вишеньки, як дити-на-вереда, але це тривало, поки малій так хотілося. А коли вона втратила до нього інтерес, він не знав, що робити. Але як можна видресирувати того, кого навіть не бачиш? Він гадав-гадав, думав-думав, поки

зовсім не заплутався. І, вже зовсім зпантеличеному, йому на думку спали слова Копиці про господиню, яка його покинула.

"Чого я мав би її шукати? — сказав тоді Копиця. — Якщо я їй непотрібний, що б це дало?"

А тоді Гугнявий заговорив про "гідність"...

"Гідність"... Песик тепер починав розуміти, що могла означати "гідність".

Зрештою, Вишенька його кинула. Як господиня Копиці. А він чекав. Чого чекав? Щоб якимись чарами повернулася любов Вишеньки? Не смішіть! Хіба не затишок, не миска смачної юшки утримували його тут? Нічого не скажеш, "гідність"! А йому було ще незручно за те, як Гугнявий запобігав ласки журналістів. А він хіба кращий за Гугнявого, лишаючись в хаті, де Вишенька вдавала, що його нема, Перчичка вважала, що його аж надто багато, а Здоровань вигулював його на налигачі, як паперового змія?

Якщо стільки міркувати, дійдеш певних висновків.

А дійшовши висновків, приймеш рішення.

Він вирішив тікати.

І втік.

XX ВТЕЧА

Ага! Він утік. Хто в таке повірить, дивлячись, як він зараз мирно спить без сновидінь на ліжку дівчинки? Хто по-ВіРить, що Вишенька на якийсь час перестала його любити?

Вишенька сидить на ліжку. Вона сперлася на подушку. Аби не розбудити Песика, вона затулила хустиною лампу в головах. Якомога тихіше гортає сторінки книжки.

Раптом вона перестає читати й тихенько пестить його. Він глибоко зітхає уві сні. Вишенька знову береться читати. Справді, хто б міг повірити, що не так вже й давно він утік з цієї хати?

Сталося це в четвер. Чи в п'ятницю? Усі пішли. Перчичка лишила відчиненим вікно в кухн|. Щоб провітрювалося, (їй здавалося, що в хаті тхне собакою. Отакої...)

Песик обережно висунув голову надвір. Потім виліз через отвір і зручно всівся в ящику для квітів, який Перчичка почепила на балконі. На нього одразу навалився запах осені. Запах жовтого листя важко піднімався до неба. Сидячи на вологій землі ящика, Песик вагався. "Коли так пахне восени, — думав він, — зима має бути лютою". Його обсипало морозом поза шкірою. Під вікном нависав дашок двірницької. А нижче був смітник. Поруч зі смітником двері у двір. Розчахнуті. (Саме завезли мазут. На зиму.) Вечоріло. Перчичка мала повернутися з хвилини на хвилину. А Песик усе ще не міг зважитися.

"Буде надто пізно, — пробурмотів внутрішній голос, — не забувай, нерішучість — смертельний ворог собаки". (Чорнуха!) "А гідність? — пробубонів інший голос. — Куди поділася твоя гідність?" (Копиця!)

"Знаю, — відказав Песик, — знаю, але ж у мене тут зовсім немає знайомих, це місто таке велике, я його боюся, і холодно, надходить зима, з морозами!.." І тут Песик упізнав третій голос, гугнявий, глузливий, який питав: "А тобі що більше до вподоби, селюче, лишитися в теплі і тікати ВІД ударів віника, чи бігти вільним по морозцю? Пес — тварина незалежна, друже мій! Не-за-леж-на!"

Він міг би ще довго говорити з отими внутрішніми голосами, якби інший, цілком реальний голос не долинув до нього з двору. Там стояла Перчичка, уперши руки в боки, і питала: "А це що ти робиш на вікні? Та ще й на моїх квітах! Ось я зараз піднімуся!"

Він не став чекати. Поки Перчичка поспішала сходами, він зіскочив на дах двірницької, а потім на дах смітника і опинився на волі.

На волі. В Парижі. Сам-самісінький. Спершу, звісно, він біг, як усі собаки, які тікають. Він біг і біг, твердо вирішивши більше не повертатися. Він навіть намагався затримувати подих, щоб потім не мати змоги відшукати власний слід. Важко бігти, не дихаючи! Знеможений, він зрештою впав біля кіоска з різнокольоровими газетами. І, відсапуючись, намагався думати. Що робити? Шукати нову господиню? Красненько дякую! Одна його вже мордувала! Так що? Пригадав різника з Ніцци. Якусь мить навіть був спробував винюшити його лавандовий запах, але збагнув, що це дурість. І найкращий нюх не допоможе за тисячу кілометрів... До того ж, яке, Господи, велетенське це місто! Від запаху сусідньої заправки до пахощів далеких заводів — здавалося, кіиця-краю йому нема... Може, це й не місто? Може, то ціла земля отак взяла і вкрилася будинками? Від цієї думки Песик по-справжньому запанікував. "Мені треба вибратися з Парижа, — вирішив він одразу, — байдуже, як, треба знайти інше звалище і жити по-

старому, знайти інших собак, таке місце, де мені буде не так самотньо і не так тоскно".

Поки ті думки роїлися у нього в голові, запала ніч. І почалися дива. Газетний кіоск, біля якого приліг Песик, заховався в дерев'яні ставні. За цим сигналом засвітилися ліхтарі, вікна погасали, і з будинків повиходили усі мешканці. Виходили вони тисячами. Звідусіль. Магазини зачинялися на залізні завіси, двері установ замикалися, клацали замки, з маленьких сусідніх вуличок виїздили автомобілі і намагалися втовпитися у велетенський проспект, по якому повільно, мов льодостав, рухався потік машин.

Тротуарами поспішали пішоходи. Йшли вони поодинці і мовчки, або невеличкими зграйками, стиха перемовляючись. Потім одинаки і зграйки змішувались, утворюючи натовп, і той натовп повільно зникав під землею у великій чорній печері, посеред освітленої вулиці. Те неймовірне видовище підбадьорило Песика. Він вирішив, що ті люди, як і він, прагнули втекти з міста. Він уявив, що вони прорили підземні ходи (як це робили пацюки на звалищі), щоб можна було втекти, і вирішив йти за ними.

Отож, він затесався до юрби. З нею спустився під землю. Пішов довгими, викладеними лискучими плитами коридорами, в яких гулко відлунювали кроки втікачів, і опинився на платформі. Щось на зразок вокзального пе-рона, бо, жахливо гуркочучи до неї під'їхав ніби поїзд. "Те, що треба", — вирішив Песик, бо бачив, як поїзди мчали над звалищем у Вільнев. Із завмиранням серця він заскочив до вагона, двері якого щойно розчинилися. Інстинктивно ліг під сидіння, щоб думали, ніби він комусь належить. (Він був єдиним собакою у тому людському морі, тож краще бути обережним). Продзеленчав дзвоник, двері з гуркотом зачинилися, і поїзд рушив.

Той поїзд часто зупинявся. На деяких станціях з нього виходили майже всі пасажири. Тоді Песик йшов туди, куди йшла більшість. Песик сподівався, що вийде з ними десь за містом. Аж ні, натовп ніколи не піднімався на поверхню. Люди звертали в інші коридори, облицьовані кахлями, товпилися на інших перонах, сідали в інші поїзди, знову виходили з них, аби ще і ще пробігти кілометри підземних коридорів. А Песик поспішав за ними, перебираючи своїми маленькими лапками серед незчисленних пар черевиків, які все прискорювали ходу і відлунювали все гучніше. І новий поїзд, і знову зачиняються двері-

Певно, він вже далеченько від міста*. Пасажирів ставало менше й менше. Вони здавалися дедалі втомленішими від довгих переїздів. І дедалі швидше бігли пересідати на новий поїзд. Це тривало доти, доки Песик не опинився у вагоні сам на сам з одним-однісіньким чоловіком, та таким втомленим, що він не звертав жодної уваги на Песика. Коли цей останній пасажир вийшов, Песик подався за ним, сподіваючись, що бодай цей вийде на поверхню. Л той таки вийшов. Він важко ступав сходами, всіяними синіми квиточками й недопалками. Нарешті у них над головами з'явилося оксамитне нічне небо. Нетямлячись з радощів, Песик переможно вискнув і одним стрибком опинився надворі.

Те, що він відчув, описати неможливо. Від подиву він вкляк на місці і так просидів цілу вічність. Навколо нього дрімали велетенські будинки. І не просто будинки. А ті самі, що й тоді, коли він вирішив спуститися за натовпом у велетенську підземну діру! Він одразу впізнав газетний кіоск з зачиненими дерев'яними стулками, магазини з опущеними залізними завісами, порожні контори з темними вікнами. Він повернувся на те саме місце! Сусідні вулиці і центральний проспект були так само залиті світлом. Але зовсім порожні. Сидячи, мов

кам'яна скульптура, песик вив, вив, не перестаючи, заплющивши очі, витягнувши шию, округливши рота...

Можливо, він завивав би ще й тепер, якби раптом хтось не прошепотів йому на вухо:

— Ти, що вирішив перебудити увесь квартал?

XXI ГІЄНЕЦЬ

Песик підскочив, упав на всі чотири, ошкірився і настовбурчив шерсть. Перед ним стояла найжахливіша з будь-коли бачених ним прояв! По-перше, пара жовтих очиць.

Жовті, непорушні й палаючі. Міцні щелепи, темний писок, зловісний вишкір міцних і гострих ікол, ніби гачки у різника. Шерсть настовбурчена чубчиком на голові. Бруднувате, вперемішку з чорним, кудлате хутро. Але найдужче вражали передні лапи, набагато довші й м'язистіші, ніж задні, і між ними — могутні груди. Оте страховисько було в три або чотири рази більше за нашого Песика і не рухалося. Песик теж не рухався, він наїжачився, гарчав і готовий був дорого продати своє життя. Тепер він пригадував, що вже десь бачив подібну потвору. Якось Вишенька показала йому картинку в книжці, яку читала:

— Дивись, це гієна. Правда, страшна? — із захватом запитала вона.

Страшна то страшна, але на картинці менша, аніж тепер, коли вона вигулькнула так зненацька перед тобою серед ночі, в центрі Парижа.

Можливо, та проява читала думки Песика? Бо розреготалася так, що йому аж морозом поза шкірою сипонуло, і заявила:

— Авжеж, я не красень. Я скидаюся на гієну. Не заперечуй, сам знаю. До речі, усі називають мене Гієнцем. Але, знаєш, і ти не принц... 1

Гієнець знову засміявся, ніби пирхаючи холодною водою. ("Кажуть, ніби гієни весь час регочуться", — ще тоді казала Вишенька.)

— Може, розкажеш, що з тобою сталося, замість тремтіти, мов осиковий листок, і шкірити крихітні зубенята, — запропонував Гієнець, враз припинивши реготатися.

Дивна річ (Песик не знав, чи радіти йому, чи дужче хвилюватися) — Гієнець говорив дуже ніжно й тихо. Зробивши над собою зусилля, Песик спромігся вимовити:

— Я загубився.

Гієнець негайно підбадьорив:

— Вже ні. Я знаю Париж, як свої п'ять пальців. Тобі куди?

— Я саме хотів вибратися з Парижа, — вже впевненіше сказав Песик.

— А куди ти хочеш піти? — допитувався Гієнець, не зводячи з нього очей.

— Не знаю... На південь, — відказав Песик, витримавши фосфоричний погляд.

— Чудово. Мені саме на Ліонський вокзал зустріти поїзд о двадцять четвертій дванадцять. Ходи зі мною, — розпорядився Гієнець.

І, не чекаючи на відповідь, повернувся і пішов собі.

Спочатку Песик йшов за ним на поважній відстані. У Гієнця була дивна хода. Його могутні плечі гордо викидали вперед передні лапи, а задні вже йшли, як могли, і зад майже волочився по землі. Час від часу він перевертав урну зі сміттям, недбало пхнувши писком, і, не обертаючись, питав:

— їсти не хочеш?

Песик почав підходити ближче. Невдовзі він вже дріботів поруч з Гієнцем. Тепер він навіть трохи пишався собою. Ніби зумів приборкати великого звіра. І хоч Гієнець нічого не питав, Песик почав розповідати про себе. Він говорив, не спиняючись, як люди, яким немає з ким поділитися, але вони вважають, що їм багато треба сказати. Гієнець хмурив брови, чорні й лискучі, як тигровий вус. Іноді запитував:

— То той Здоровань, як ти його називаєш, ніколи не давав тобі помочитися на колеса машин?

— Ніколи.

— Це мене не дивує.

— А чого це тебе не дивує?

— Пізніше поясню. Розказуй далі.

І Песик розказував. Зовсім не по порядку. Як усі згорьовані, він весь час повертався до одного і того ж: дивної поведінки Вишеньки.

— А що, отак одразу взяла й відмовилася? — перепиту-Вав Гієнець.

— Еге, одразу... не попередивши.

— Це мене не дивує, — і тут зауважив Гієнець.

— Чого це тебе не дивує? — вкляк на місці Песик.

— Потім поясню. Не зупиняйся, я поспішаю.

Так, перебираючись з освітлених проспектів на брудні вулички, а з брудних вуличок в темні прохідні, дійшли вони до вокзальних складів. Великих чорних і мовчазних будівель. Песик вже нічого не розрізняв, тільки фосфоричне око Гієнця поруч. Навколо пахло смолою, цвіллю, іржею і шлаком.

— Не дуже приємно, правда? — бурмотів Гієнець своїм рівним голосом.

І ніби щоб ще дужче нажахати Песика, довго реготав. Той регіт відлунював в темних лабіринтах складів.

Зрештою, вони видерлися на насип з ріні, яка котилася з-під лап. Нагорі Песик відчув під лапами щось крижане. Крізь розрив у хмарах на мить прозирнув місяць, і Песик побачив рейки, які блищали аж до виднокраю.

— Ну ось, — мовив Гієнець, — на південь он туди, просто перед тобою. Бувай.

І вшився.

Знову зійшлися хмари. Ніч стала ще темніша. Песик ніколи не знав, що таке буває. Він навіть кінчиків лап не бачив. Скільки часу отак він стояв, прикутий жахом? Кілька секунд. А йому здалося — годин. А тоді не витримав і заволав:

— Гієнцю! Гієнцю! Не кидай мене!

. Жодної відповіді. Тільки глупа ніч. І легкий вітерець з такими ж чорними запахами.

— Гієнцю, рятуй!

Йому відповів далекий регіт Гієнця. Далекий, потім ближчий, потім знов далекий. І близький. Регіт, який заповнював усе.

— Припини мене лякати! — розсердився Песик, — зараз ясе припини, бо я...

— Бо ти що? — лагідно запитав Гієнець зовсім поруч. Перш ніж він встиг відповісти, сильний удар відкинув

його в рів, на рівну землю.

Поки він зводився й приходив до тями, двоє палаючих очей примусили його вклякнути на місці:

— То ти більше не хочеш на південь?

І знову зареготав. А тоді без будь-яких пояснень заявив:

— Ну то пішли шукати Кабанця!

XXII

ГІЄНЕЦЬ І КАБАНЕЦЬ

Розказувати про Гієнця можна багато. Дуже складний герой. По-перше, він дуже любив жарти. Розігрував усіх, завжди і не дуже чемно. А ще реготав крижаним реготом. Утім, ніхто не сердився. Його навіть всі любили. Неймовірно, але Гієнець був популярний! Хоча це йому й не подобалося. Він волів би, щоб його вважали злим, справжнім звіром.

— З моєю подобою це було б найкраще!

Проте він був добрий. Неймовірно добрий. Щойно почувши, як побивається Песик, він вирішив захищати його. Він не міг не допомогти, не повстати проти несправедливості, не спробувати зрозуміти...

Ну що ж, така вдача, як кажуть.

— Це ніби каліцтво від народження: боюся кусатися! Він це сказав, винувато осміхаючись і вишкіривши два

свої велетенські жовті і трохи вже стерті по краях ікла, — адже він був уже не молодий.

— А якщо хтось нападе, наприклад, на Кабанця, ти хіба його не захищатимеш? — поцікавився Песик.

Гієнець раптом змінився на виду, і Песик відчув такий самий ляк, як під час першої їхньої зустрічі.

— Кабанець — це Кабанець. Його чіпати зась! І він додав, знову винувато осміхаючись:

— Моїх друзів чіпати зась!

Кабанець був контролером на поїздах чи машиністом, чимсь таким. Одне слово, залізничником. То була його професія. Коли тієї ночі собаки дочекалися його з поїзда о двадцять четвертій дванадцять, він зустрів їх привітно:

— Здоров був, Гієнцю! Що, привів товариша? А він гарненький, нівроку. Ще одне диво природи! ч

Гієнець зареготав, і невдовзі вони були вже вдома у Кабанця.

Справді, коли Кабанець знімав кашкета, голова його нагадувала кабанячу голову: широка, чорна, з густим прямим волоссям і бровами, таким волоссям, що пальці не пролазили. Та ще й кремезний, і вигляд не з найпривітні-ших. ("Коли ми разом їдемо в метро, казав Гієнець, — у вагоні порожньо").

Помешкання Кабанця нагадувало магазин речей, що побували в бувальцях: стіни завішані картинами і всюду дерев'яні скульптури, які Кабанець терпляче вирізьблював з твердих залізничних шпал. Серед них було багато зображень Гієнця. Але то був дуже гарний Гієнець — такий, яким він насправді і мав би бути, якби природа поставилася до нього уважніше. Надто ж у скульптурах Кабанця впадало в вічі те, як він зумів передати неабиякий розум Гієнця, його сміливість,

безтурботність, вміння пожартувати, а за тим усім — розважну вдачу, ніби трохи меланхолійну.

Схожий, справді схожий! Таки схожий!

Песик одразу впізнав Гієнця на стінах хати й на каміні.

— Це ж ти! І як ти вийшов такий гарний?

— Треба дивитися закоханими очима... — пояснив Гієнець, скромно опустивши очі.

Отож, Песик спокійно влаштувався у Гієнця і Кабанця. Еге, у одного і другого, бо не можна було б сказати, що квартира належала комусь одному з них. Гієнець мав там такі ж права, як і Кабанець, його господар, (але він ніколи не казав "господар", він називав його своїм "другом"), і йому дозволялося вештатися по всіх кімнатах. Але він ніколи тим не зловживав.

— Я не сплю в його ліжку, розумієш: ми обоє такі товсті, що нам би було незручно.

Через день Гієнець і Песик проводжали Кабанця на Ліонський вокзал. Іноді вранці, іноді ввечері. А тоді йшли вештатися по Парижу.

XXIII

ЄДИНИЙ ВИХІД — СПОДОБАТИСЯ

Після прогулянок вони поверталися додому, до Кабанця. Гієнець умів відчиняти двері, що для собаки вже не-абищо. Але він вмів їх і зачиняти, що набагато краще.

— Це такі хитрощі, яким треба навчитися, якщо хочеш лишитися вільним псом; зачиняти двері, витирати лапи, пити воду з-під крану...

— А хто тебе цьому навчив? — допитувався Песик.

— Кабанець, хто ж іще!

Песик не розумів, як Кабанець, господар Гієнця, міг вчити його бути вільним псом.

— Це не господар, — усоте втовкмачував Гієнець, — це мій друг!

— А яка відмінність між господарем і другом? — питав Песик.

І Гієнець тепляче пояснював.

Він його навчив усьому. Усьому тому, чого не встигла навчити Чорнуха. Усьому, чому міг би навчити Копиця, якби вони зустрілися не в притулку для бродячих тварин.

— Ти багато чого знаєш завдяки тим двом, — хвалив Гієнець. — Чорнуха навчила тебе чудово розбиратися в запахах, ти з першого погляду розпізнаєш найкращі шматки і дуже обережний з автомобілями! А товариш з буцегарні навчив тебе сміливості, дружби. Ці дві собачі якості завжди високо цінувалися. Люди? Ну що ж, чудово! Тобі поталанило їх зустріти.

А тепер Гієнець вчив його всьому іншому. Він говорив з ним про людей. Про людей і собак. Про їхні стосунки.

— Якщо тебе хоче побити чоловік, що ти робиш?

— Перший нападаю! — гарчав Песик.

— Дурень! Ти ж не налякаєш навіть мухи!

— Неправда, — гарячкував Песик. — На півдні я налякав тлусту білявку.

— Знаю, розповідав. Просто вона була короткозора і вирішила, що ти — пацюк. Люди страшенно бояться пацюків.

— Гаразд, якщо на мене нападатиме людина, що мені робити?

— Сідаєш, корчиш із себе якнайдурнішого і дивишся на неї, нахиляючи голову з правого боку на лівий, так, щоб одне вухо стояло сторч, а інше звисало.

— А далі?

— Далі людина тане. Стає лагідною, як ягня. Цьому прийому не можуть опиратися і найжорстокіші.

Погляд Гієнця затуманився.

— Я тобі розкрию одну річ, дуже важливу річ, Песику. Чоло у нього взялося брижами, так напружено він

думав.

— І що ж?

— А ось що... Коли вже вродилися такі страхітливі, як ти і я, то єдиний вихід — сподобатися.

— Що це таке — сподобатися?

Уся голова Гієнця зморщилася від напруженої думки.

— Треба щоб тебе полюбили.

— А як це?

Мовчить. Довго дивиться. Зітхає.

— Я і цього тебе навчу.

XXIV ЗМІШАНІ ДІТИ

Звісно, Песик багато оповідав про Вишеньку. Описував її з усіх боків: і впертість, і напади люті, і ніжність у перші дні, і вплив на дорослих.

— Не хочу розчаровувати, — відказував Гієнець, позіхаючи (говорили вони пізно вночі), але твоя Вишенька не дуже оригінальна. Дівчисько, яких багато: збирається стати дорослою, хоча зараз у ній все змішалося.

— Змішалося?

— Вона капризує, якщо це зрозуміліше, — так кажуть дорослі. Але це не капризи, а мішанина, вона ще не знає, чого хоче.

А що песик не розумів про що мова, Гієнець повів його і показав інших змішаних дітей. Погода була похмура, між третьою й четвертою дня, між хмарами ледь пробивався знічений промінь сонця. Двори дитсадків і шкіл наповнилися крихітними галасливими дітьми. Песик і Гієнець сиділи за огорожею і спостерігали.

Діти бавилися під каштанами. Бавилися? "Хіба це можна назвати забавою?" — думав Песик. Вони дуже спокійно робили якісь мудровані речі парами чи невеличкими групками, а потім починалася загальна сварка. Але сварка так само швидко минала, як і починалася, і всі знову бралися До ігор з поважністю професіоналів.

У кутку садка, біля гірки, сидів дуже товстий рожевий хлоп'як і плакав, широко роззявляючи велетенського рота. З його широко розплющених очей сльози лилися потоками. "Як він побивається!" — розчулився Песик. Ось із каштана злетів листочок і плавно приземлився перед хлопчаком. Той одразу перестав плакати і заходився розглядати листочок з ідіотською посмішкою, ніби нічого іншого для нього не існувало.

На центральній алеї маленька дівчинка розповідала щось дуже хвилююче іншій маленькій дівчинці, яка захоплено слухала. Коли це надійшла третя. І та, яка слухала, кинула ту, яка розповідала, і підійшла до третьої. А та, що розповідала, говорила далі, ніби нічого не сталося й реготала після кожного речення. Тим часом чвона підійшла до пісочника. Там Песик зауважив Педанта. У нього були відерце й лопатка, і він саме добудував чотирнадцяту вежу свого замку з піску. Чудову вежу з зубцями, з галереями, з навісними бійницями і просто бійницями — усе, як годиться. Будував він в окулярах і дуже ретельно. Усі вежі були з'єднані фортечними мурами, на яких він не полінувався накреслити пальцем обриси брил. Тепер він

лопаткою розгладжував поверхню чотирнадцятої вежі, обережно здмухуючи зайві піщинки і пестячи вежу поглядом. Скільки часу він її майстрував? "Яке терпіння!" — подумав Песик. Коли це Педант звів голову. Якийсь дивний блиск промайнув йому в очах. Він зірвався на ноги, розчепірив руки і ротом почав дирчати, як літак. Довгенько, ніби моторизована пташка, він кружляв навколо свого витвору, а тоді без жодних переходів почав репетувати: "Та-та-та-та-та-та-та-та-та-та! — Бум!" — руйнуючи башти й мури ногами. Вибухи, бризки піску, хмари пилюки, страхітливі вирви — стихійне лихо! Невдовзі нічого не лишилося від чудового замку з чотирнадцятьма вежами. Тоді Педант перестав зображати бомбовоза. Він підібрав лопатку, поклав її до відерця і пішов, ніби нічого не сталося.

Запала тиша. Почав накрапати дощик.

Песик ніяк не міг отямитися.

— Ну що, зрозумів? — зрештою запитав Гієнець.

Але Песик вкляк на місці і не міг навіть говорити. "Ненець мав рацію, — думав він, — усі діти, як Вишенька, зовсім змішані. Вони так само змінюють ігри, заняття, вираз обличчя, як змінює напрямок вітер. І такі самі непередбачу-вані. Щосекунди змінюються".

Отоді Песик пригадав час (вже далекий), коли він сам не здатен був нюшити один-єдиний запах. Він був такий самий змішаний, як і ці діти. І уперше він зрозумів слова Гієнця:

— Трагедія у тому, що ми ростемо в сім разів швидше за них.

То ж бо й воно: поки він, Песик, сам того не помітивши, подорослішав, Вишенька лишилася дитиною. Змішаною. Як усі діти.

Дощ тепер лив, як із відра. Дитсадок спорожнів. До Песика, заглибленого в спогади, дуже здалеку долинув голос Гієнця:

— Ну що, ходімо, треба зустрічати Кабанця.

XXV

НЕЙМОВІРНО ЩАСЛИВИЙ

Гієнець ніколи не помилявся в розкладі поїздів. Та безпомилковість була, ніби другий нюх. Вони з Песиком завжди зустрічали Кабанця в кінці шостої платформи. А потім утрьох чимчикували додому, радіючи, що знову разом.

Вони справді були щасливі. Песик навіть не вірив, що можна бути таким щасливим. Це його тривожило. Надто гарно, щоб тривати довго". Кабанець і Гієнець про таке себе не запитували. Здавалося, те щастя їх не дивує. Песик уважно їх розглядав. Вони так звикли один до одного, що ніколи не виказували жодних почуттів. Зрештою, Гієнець ледь-ледь ворушив хвостом, коли бачив Кабанця, а той, ледь провівши рукою по голові Гієнця, починав з ним буденну розмову, ніби їх щойно перервали.

Чим щасливішими вони почувалися, тим сумовитішим ставав Песик. "Дивно, мабуть, я не зовсім нормальний", — думав він. Але нічого не міг вдіяти. Коли він бачив, як Кабанець бере пензлі і, краєчком ока стежачи за Гієнцем, кладе перші мазки на новісіньке полотно (Гієнець тоді сідав якнайвигідніше

і вже намагався не рухатися), у Песика в голові прокручувалися жахливі видива.

Одне й те саме: дверцята холодильника, які розкручуються в повітрі, тіло Чорнухи, кинуте серед сміття, фургончик гицелів, останній погляд Копиці, тіло отого іншого собаки на узбіччі автостради, — одне й техаме. Вони повторювалися весь час. Йому було соромно. Він не казав про це Гієнцю. Не хотів псувати йому щастя. Але хіба від Гієнця щось сховаєш?

— Що з тобою, Песику? Ти такий сумний!

— Ні, ні, все чудово, запевняю тебе.

— Як скажеш...

Гієнець не наполягав, з досвіду знаючи, що, як стане несила терпіти, Песик сам усе йому розповість.

Так воно й сталося. Настав день, коли Песик не витримав. Він закуняв в атмосфері болісного щастя, і знову наринули навісні сни. Він прокинувся, завиваючи так голосно, що Кабанець розчавив між пальцями три тюбики фарби, а Гієнець перетворився на клубок голок.

—Га? Що? Що з тобою? Ану, Песику, розказуй! Та кажи вже щось, хай йому грець!

— Я, я... — схлипував песик, — я надто щасливий з вами. А це неможливо! Такого бути не може! Мені це сниться! Такого в житті не буває! В житті все інакше! Зовсім інакше! Повно розчавлених собак на узбіччях! Мертвих собак, яких викинули на смітник! Повно чорних фургонів! Директорів притулку для тварин з байдужим обличчям! Холодильників, які нас чавлять!

Господинь, які нас кидають! Повно потоплених цуценят, бо вони негарні! Життя повне всього цього! А вас обох я бачу вві сні! Ви несправжні! А я прокинуся! На узбіччі автостради! На міському звалищі! І там я помру, один-однісінький, як собака! Як помирають усі собаки! Покинуті господарями! Бо у них немає друзів! Це все неправда! Є лише господарі! Господарі, які вважають нас надто дурними! Надто бридкими! Надто обридливими! Надто вайлуватими, коли нюшимо запахи! Господарі, які душать нас повідками! Які чавлять нас холодильниками! Своїми автомобілями! І кидають нас, розчавлених, на узбіччі! В міських звалищах! Самісіньких! Сам на сам з автомобілями, які мчать і мчать! Самісіньких серед сміття! Самісіньких...

І так далі, довго-довго, безконечно скаржився тією споконвічною собачою скаргою, яка йде ще з пітьми віків і одного сумного вечора проривається у завиваннях будь-якого собаки, нещасного сьогодні.

Кабанець вкляк на місці, з його пальців стікала фарба. Він крадькома поглядав на Гієнця, ніби благаючи: "Ну зроби ж що-небудь!" Але Гієнець не міг нічого зробити, він чекав. І тільки коли Песик виказав усе, що наболіло, коли спинився розгублений, з калатаючим серцем, з ватними лапками, пересохлим горлом і палаючим писком, коли він уже весь вичах, тільки тоді Гієнець сказав:

— Ходи зі мною, Песику. Я тобі дещо покажу, а тоді скажеш, чи це сон! — І така владність була в його голосі, що Песика ніби холодною водою облили. А Гієнець вже відчинив двері квартири і вийшов на сходи. Песик, не опираючись, пішов за ним.

XXVI

СОБАЧИЙ ЦВИНТАР

Вони пройшли через увесь Париж. Давно запала ніч. Раптом Гієнець наказав:

— Зачекай тут.

Песик сів на місці і став чекати. Чекати довелося недовго. Невдовзі і Гієнець з'явився з тієї ж вулиці, куди пішов. В зубах він ніс товстого птаха і аж стелився по землі. За ним біг черевань у білому фартусі і пронизливо кричав "пробі". Перехожі реготали. Гієнець стрілою промчав під носом у Песика. Якусь мить (менш, ніж треба на блискавку!) Песик завагався, а потім кинувся переслідувачу в ноги.

Почувся страшний вереск, шум, ніби впав великий м'який літак, чорне небо ніби перевернулося, а тоді Песик відскочив на тротуар і, не думаючи, ще приголомшений, кинувся по слідах Гієнця, який зник в іншому кінці вулиці.

І ось вони чимчикують поруч, і все ще збуджений Песик сипле запитаннями.

— Куди ми?.. Для чого птах?.. Думаєш, Білий Фартух помер?.. Га? Куди ми?

Але Гієнець ішов швидко, міцно стискаючи щелепами здобич, і мовчав, тільки очі горіли більше, ніж звичайно.

Нарешті вийшли до Сени. То були вже темні околиці Парижа. З заводами за жовтавою завісою старих ліхтарів. Вода текла така ж чорна, як і небо над нею. Перед ними був міст, і той міст, яскраво освітлений, зяяв сліпучою дірою в усій тій пітьмі. Гієнець на якусь мить ніби завагався. Брови його

насупилися, зіниці звузилися. Він вдивлявся в темряву за освітленим мостом. Песик дивився на нього. Раптом погляд Гієнця застиг. Песик подивився в тому ж напрямку. І раптом побачив те, чого одразу не помітив: темну масу, яка нависала над річкою по той бік мосту: дерева. Велетенські дерева! Попри гомін міста, звідсіль було чути, як шумить листя. Ті кудлаті дерева стирчали на невеличкому острівці, який стримів серед потоку. Освітлені знизу крони відсвічували сріблом. Гієнець почимчикував далі. Песик за ним — серед того сліпучого світла. І вперше чітко роздивився птаха. Яке пір'я! Золоте і червоне, червоніше за звичне червоне. А ще десятки інших кольорів, яскравіших, ніж у самого Кабанця.

І Песик знов почав сипати запитаннями:

— А для чого птах?.. І що це за марка?.. Він мальований чи справжній?

Гієнець усе ще не відповідав. Він ішов з піднятою головою і затерплою від важкого птаха шиєю. Птах був більший за Песика.

Нарешті вони дісталися кінця мосту і зупинилися біля воріт, складених з великих каменюк. Над ними був якийсь напис. Але Песик, звісно, не міг його прочитати. Чавунні ґратчасті стулки були розчахнуті. Здавалося, запрошували зайти. Але Гієнець не зайшов. Він ступив уперед, поклав птаха в арці воріт, відступив, сів і став чекати. Песик сів поруч.

— Що це за місце? — прошепотів він.

— Собачий цвинтар, — відповів Гієнець зовсім спокійно.

— А чого ми чекаємо? — поцікавився Песик, якому хотілося водночас і увійти в ворота, і тікати чимдуж звідтіль.

— Чекаємо. Побачиш.

За воротами було темно. В темряві цвинтар здавався порожнім. Виднілася лише імпозантна скульптура сенбернара з флягою на шиї, який ніжно тримав у зубах дитину. У гіллі шумів вітер. Вода билася об береги острівця.

Вони вже довгенько чекали, і, зрештою, з'явилася кицька. Гарненька єгипетська кицька, видовжена, з міцними м'язами, кольору піску. Таке враження, що вона народилася з темряви. Песик підскочив і почав погрозливо гарчати.

— Помовч, — наказав Гієнець.

Кицька сіла навпроти і почала дивитися на них. Зовсім не стривожена, навпаки, дуже вдоволена. Вона почекала, поки Песик вгамується, потім ухопила птаха за шию і потягла до цвинтаря. Тільки тоді Гієнець мовив:

— Ходімо.

На цвинтарі було світліше, ніж здавалося. Світло з мосту пробивалося крізь низькі гілки дерев. Ніби навкісні промені сонця падали на могили, як у соборі. А довкола стояла пітьма. Там були всілякі могили, велетенські пам'ятники і невеличкі чотирикутники — з мармуру, граніту чи навіть простого цементу — і різні імена: Полюкс, Мілорд, Рамзес, Таркен (золотими літерами), Татусик, Плук, Бібіш, Лукі, Мумус (вирізьблені на камені чи написані на цементі), і Гієнець зачитував їх з повагою, як і останні слова любові, які дописали хазяї: Мумус, нашій подружці, ми завжди думатимемо про

лгебе — Коханому Фанту, другові в радості і печалі — Прощавай, Лейло, не мозісу стримати сліз — ОхІБішоне, добрий хлопцю, кращий за мене... і так далі, побивання людей, які втратили своїх собак, — Песик ніби чув той плач.

На усіх могилах були квіти, а між ними росли навдивовижу великі дерева.

— Це не дерева, — зауважив Гієнець, — це собаки, що перетворилися на дерева.

Але найдужче Песика вразила неймовірна кількість котів, які бродили цвинтарем. Ніби то було їхнє царство. Один з них — чорний, тонкий, гнучкий і сумирний — вимальовував кігтиками на піску дуже гарний візерунок довкола могилки з рожевого порфиру, вже прикрашеної пір'їнами пташки, які Песик одразу впізнав.

— Ага! — потвердив Гієнець, — удень за нашим цвинтарем доглядають люди, а вночі — кицьки... Та ще й як доглядають, кивнув він на двоє жовтих очей, які, не зморгнувши, неподалік світили з пітьми.

Біля воріт цвинтаря, одразу, як заходиш, по праву руку, височіла уквітчана могилка одинокого собаки, який прийшов сам померти тут — на цвинтарі щасливих собак.

Песик хотів ще пройтися. Гієнець погодився. Песик попросив ще раз прочитати вирізьблені на могилах імена. Гієнець ще раз перечитав їх усі. Песик попрохав перечита-

ти й епітафії. Гієнець і це зробив. Песик захотів пройтися і втретє. Гієнець відмовився.

— Ні, — сказав він, — час іти.

Вони мовчки попрямували до виходу. "Люди непередбачувані! — думав собі Песик. — Та й коти теж!" — на більше він був неспроможний. Онімілий, оглушений, засліплений, задурманений, ніби під гіпнозом, він уявляв, ніби ступає по хмарах.

Вони підійшли до воріт. До речі, про котів. У воротах сидів котик. Та сама єгипетська кицька. Дивлячись на Гієнця, Песик і собі сів перед нею. Тоді дуже явно кицька їм підморгнула, хитнувши головою в куток цвинтаря, і пішла, піднявши хвоста, як усі коти, коли їм дають їсти.

— Ходімо за нею, — сказав Гієнець. — Італієць запрошує нас на вечерю.

XXVII

ІТАЛІЄЦЬ, АРТИСТ ТА ЄГИПЕТСЬКА КІШЕЧКА

Італієць був верховодою. (Верховодою всіх котів того цвинтаря). Гієнець давно був з ним знайомий. Вони товаришували. Звали його Італійцем, бо він був котом старого італійського актора, дуже багатого й делікатного, який годував своїх котів лососем, фазанами і справжнім кав'яром. "Який сором! — обурювалися сусіди, — скільки людей гине з голоду!". Тільки двері того Актора були відчинені для всіх, а на дверях сусідів були суцільні замки й засуви.

Отож, Італієць жив у Актора з Єгиптянкою, Артистом і Росичкою — трьома своїми друзями. Артист — той чорний, гнучкий котик, який прикрашав могилу з рожевого пор-фиру. А в могилі спочивала Росичка, добра, товста стара сучечка,

трішки ніби рожевуватої масті, вона прожила у Актора вісімнадцять років. На старість вона почала задихатися. Щодня вона все повільніше сходила сходами, все більше висолоплюючи язик і важко хекаючи. Якось вранці,

-ніколи Італієць (кіт) прокинувся і хотів був потертися об неї, муркочучи, Росичка не помахала хвостом, не наморщила писок і навіть не розплющила очі. Вона перестала дихати.

Ніхто б не подумав, що Актор може так плакати!

"Так побиватися через якусь собацюру!" — сміялися сусіди, які собі спокійненько чекали спадщини від бабусь.

Росичку поховали. Актор спорудив їй пам'ятник з рожевого порфиру з сірим вилиском, точнісінько, як її хутро.

Відтоді Італієць, Єгиптянка і Артист почали чергувати на Собачому цвинтарі. Невдовзі до них приєдналися й інші коти. Адже в кожного кота в житті трапляється пес, якого він не може забути. Інших терпіти не може, а цього пса любить: ось так.

Італієць, Єгиптянка і Артист оселилися у великій покинутій будці, біля сторожки. Щойно Єгиптянка сповістила нявканням (чи скоріше мурчанням) про прибуття Гієнця і Песика, як їм назустріч вийшов Італієць. То був товстий чорно-білий кіт, великий аристократ, удвічі більший за Песика. Він був ніби в жилетці й смокінгу з білим жабо на шиї, на якому вирізнявся чорненький комірець, ніби чорний метелик. Вигляд у нього був грайливий, привітний і усміхнений. По його поважних рухах можна було зрозуміти, якого значення він надає гостинності. Він зупинився перед Гієнцем та Песиком, привітно усміхаючись у вуса. Гієнець підняв передню лапу на знак дружби і поклав

на плече Італійця. Італієць вигнув спину і потерся об груди Гієнця. Потім подивився на Песика. Засоромившись, Песик і собі невміло звів лапку, думаючи, що ніколи йому не дотягнутися до плеча Італійця. Але той прогнувся під песиковою лапкою з неймовірною гнучкістю і теж потерся йому об груди. На якусь хвильку Песику здалося, що він дуже великий. Він відчув солодку гордість.

Та ж церемонія відбувалася з Артистом. Хутро його було таке чорне і таке лискуче, що вловлювало далекі вогні освітленого мосту. Ті вилиски неймовірно гарно рухалися по хутру Артиста. Почоломкавшись, усі зайшли до буди. Артист чудово прикрасив її пір'ям, прапорцями, квітами й невідомо де взятими клаптиками хутра. Серед тих розкошів на них чекав фазан, вкрадений Гієнцем, общипаний, вміло порізаний, готовий до вжитку. Вони чемно попоїли. Своїм мовчанням вони віддавали належне Єгиптянці, яка приготувала вечерю, а тепер вигинала вкрите пісковитим хутром зграбне тіло. Та й Песик не зміг би говорити. Адже він все ще не міг отямитися. Йому здавалося, що він усе далі відривається від реальності. І вже коли прощалися (вогні на мосту згасли, вставало сонце), і таки слід було щось сказати, подякувати, похвалити, зрештою, сказати щось приємне, Песик повернувся до Гієнця і промимрив: "Скажи їм, що усе було... чудово... як... як у казці!"

При цих словах очі Гієнця якось дивно блиснули. Ніби промайнула крижана блискавка. Десь так.

Гієнець пильно подивився в очі Італійцю, і Песик з занепокоєнням побачив той самий дивний блиск в очах у кота.

— Що я такого сказав, — мучився Песик, — у чому моя помилка?

Та перш ніж він зміг знайти відповідь, він почув різке клацання — Італієць витягнув кіготь, один-єдиний, але який! — Песик почув сичання і відчув, як його щось різонуло по щоці.

Гієнець нагнав Песика лише по той бік мосту.

— Що я зробив? Що я сказав? — скиглив Песик, все ще тремтячи з жаху, — чого він мене шкрябнув?

Він тер лапкою скривавлену щоку.

— Це я попросив його, — пояснив Гієнець.

— Ти? Але чого?

— Щоб ти знав, що то не сон, — відповів Гієнець.

І почимчикував собі далі з найбезвиннішим виглядом.

Подряпина загоїлася лише через кілька днів. Лишився рубець, на якому шерсть вже не росла. Щоразу відчуваючи той рубець, Песик знав, що теперішнє щастя — не сон.

І став він щасливо жити, нічого не боячись, нічого не домислюючи і без нічних кошмарів, укупі з Гієнцем і Кабанцем. Так могло тривати до кінця життя. Аж ні. Песик пішов від своїх друзів. Чому? Серйозне запитання. Мабуть, тому, що, як казав Гієнець: "Проблема життя в тім, що навіть коли воно ніколи не змінюється, воно весь час змінюється". ч

XXVIII ВИШЕНЬКА!

Стояв травень. Знову настала весна. Дні подовшали. Песик розгулював Парижем сам. До цього він вже звик, бо тепер знав і місто, і метро, майже так само добре, як і Гієнець. Кожен гуляв сам по собі, а ввечері розповідали один одному, що бачили. Єдина річ хвилювала Песика — оті "змішані діти". Тож він почав бігати до шкіл під кінець занять. На четверту. Він сідав на тротуарі навпроти і дивився, як виходять учні. Щоразу було таке враження, ніби розірвало скороварку. Діти виривалися на вулицю, лякаючи регулювальників, а водії з усіх сил тисли на гальма.

Зрештою, сталося те, що мало статися. Якось по обіді, коли він сидів на тротуарі і роздивлявся, як з школи навпроти під трикольоровим прапором виходять діти, він почув, як хтось пронизливо заволав його ім'я:

— Песик! Песик!

Усі автомобілі негайно зупинилися. У перехожих волосся заворушилося на голові. Песик відчув, як у нього всередині все похололо. Сумніву бути не може: це її голос, Вишенькиї Вона стояла на порозі школи, широко роззявивши рота і світячи рудим волоссям.

— Песику! Ану йди сюди!

Він не міг зрушити з місця, неспроможний зрозуміти, що відчуває. Неймовірну радість? Холодний жах? Бажання кинутися Вишеньці на шию? Чи бажання якомога швидше втекти? Він сидів нерушно. Не рухалася і Вишенька. Вона стисла кулачки і волала все голосніше:

— Я кому сказала йти сюди! Певно, Земля перестала крутитися.

Було лише те золоте сонечко, по той бік вулиці, яке вже тупало ногами.

— Я що, мушу йти до тебе?

І вона пішла через вулицю, волочачи ранець, більший, ніж сама. Гальма завищали, автомобілі загули, регулювальники засвистіли, усі закричали, і Песик вийшов з оціпені-ння. "Не можна, щоб вона мене зловила, я ушиваюся!" І коли Вишенька дісталася його тротуару. Песик був уже за десять метрів звідтіль. Він спинився, щоб краще роздивитися. Хоч вона була все така ж, відбулися деякі зміни. Вона підросла. Волосся вже не таке пряме. Схоже на кучері. Але голос той самий:

— Ану ходи сюди!

"Ні!" — вирішив Песик, і поки вона підходила, відбіг ще на десять метрів. Велетенський ранець заважав. Вона його кинула. Дивно, але Песику це сподобалося: той ранець завжди був першим його суперником. Вона кинулася бігти. Він дав підбігти майже впритул, а тоді відскочив і втік до кінця вулиці. Вона зупинилася. Роззявила рота, але не закричала. Тоді стулила його, піджала губи, стисла кулаки і, дивлячись поперед себе, повільно пішла далі. Песик чекав, не рухаючись. За два чи три метри до нього вона спинилася і озирнулася довкола. На узбіччі було якесь будівництво. Щось ремонтували. Прудко, як кицька, Вишенька вхопила камінчик і занесла над головою. Цілилася в Песика. Песик повагався якусь секунду, а потім, замість тікати чи вишкірити зуби, раптом сів, з найдурнішим виглядом схилив голову на бік, піднявши одне вухо і звісивши друге. Реакція була миттєвою: Вишенька розтисла руку, і камінь м'яко впав їй до ніг.

І дівчинка проговорила ніжно-преніжно:

— Песику, будь-ласка, ходи до мене.

Він мало не піддався. Щось тепле розлилося в грудях, ніби знагла хлюпнуло щастя. Але замість скочити вперед, він ще раз відскочив назад. І коли вона знову пішла до нього, він і собі пішов далі.

Отак він одвів її далеко від школи. Спочатку вона ще пробувала кілька разів зненацька нападати. Іде собі байдуже, роззирається, як американська туристка, і раптом, гоп! Кидається на нього. Але він пильнував. Долоні Вишеньки клацали, мов щелепи. А він знову сидів оддалік. Тоді на неї знову находив короткий напад люті, вона верещала, погрожувала, тупала ногами. Іншим разом вона витягувала з кишені цукерку, присідала навпочіпки, простягала приманку і чекала терпляче, як рибалка. Песик теж чекав. Чекав, щоб вона сховала ту дурну цукерку. І вони знову йшли. Тепер вони зайшли вже дуже далеко від школи. Вже й вечоріти почало. Вона вже не сподівалася заскочити його зненацька. "Я тебе вимотаю", — читав Песик в її очах, які посуворішали від рішучості. "Ти втомишся раніше за мене". Та де там. Втомлюватися почали її ніжки. Тоді вона спробувала ще один прийом. Почала плакати. Плакала мовчки, дивлячись на нього так, ніби він був страшним катом. Песик ще ніколи не бачив, щоб так плакали — стільки сліз одразу. Цілий потоп. Невже він такий поганий? Справжня потвора?

Він уже збирався кинутися їй в обійми, коли над ними пролунав голос:

— Ну що, дівчинко, щось негаразд? Чого ти так побиваєшся? Ти заблукала? Хочеш, я відведу тебе додому?

Говорив поважний добродій в лискучих черевиках зі шкіряним портфелем в руці.

— З дівчатком нічого не сталося! Усе чудово! Йдіть своєю дорогою! Хіба не бачите, що я зайнята? Відчепіться, бо покличу поліцая!

— Та я... я... — промимрив люб'язний перехожий і ушився попід стінами.

Вишенька лишилася стояти посеред тротуару, аж тремтячи з люті і злостивлячись сама на себе. Песик зрозумів. Усе спочатку. І почалося все спочатку.

Вони знову йшли безконечними проспектами, переходили через велетенські майдани, плуталися в лабіринтах вуличок, пірнали в підземні переходи, дерлися стрімкими сходами. До самісінької ночі. Вишенька й гадки не мала, де вони. Ноги у неї страшенно боліли. Але вона була байдужою до всього. Бачила тільки Песика. Песик тримався за кілька кроків од неї, зовсім бадьорий і недосяжний.

Вона спробувала останній прийом.

— Гаразд, Песику, ти виграв. Як не хочеш іти зі мною, йди, куди хочеш, бувай!

Тут вона розвернулася і рішуче пішла геть.

Песик дивився, як вона зникає за поворотом. Він лишився сидіти. Минуло три секунди, десять, п'ятнадцять, — він не зводив очей з рогу будинку. Через хвилину з-за нього вигулькнула руда голівка. Але то було не те сонечко, що за хвилину до цього. Або ж зовсім згасле сонечко. Стривожене

личко, яке боялося, що Песик уже пішов. А він сидів серед тротуару і чекав. А чого ж він чекав? Чого ж він чекав? "Чого він чекає?" — Вишенька у відчаї не могла збагнути. А він чекав, щоб вона його знайшла. Вони дуже довго отак дивилися одне на одного. А потім, коли обоє вже почали втрачати надію, Вишенька пішла до нього. І він не відступив. А, підійшовши до нього, вона не стала його хапати. І він не став тікати. Вона сіла на край тротуару.

Він нагнув голову і подивився знизу. Вона заговорила. Вона сказала:

— Правда, Песику, ти маєш рацію, я була злючка, егоїстка, дурепа, я погано з тобою повелася, я тебе кинула, це правда. Що я можу сказати? Я хочу, щоб ти вернувся, мені без тебе погано, я довго плакала, ну ось... Пробач... Звичайно, я не можу тебе примусити повернутися, і ти не повіриш, як я скажу, що більше не буду... ну, я так думаю... ні, певна, я більше так не буду! Я надто тебе люблю і надто за тобою сумувала, я ніколи так більше не буду, повір!

І все те вона казала тихо, майже пошепки, добираючи слів, а тим часом знімаючи туфлі, а потім шкарпетки. На що були схожі її ноги!

Вони вирішили повертатися на метро. Сіли на станції Маркс — Дормуа, пересіли на Маркаде — Пуасон'є, потім на Барбес — Рошешуар і на Сталінградській, а потім вагон колисав їх аж до Італійських воріт. Вишенька тримала туфлі в руках, а він згорнувся калачиком у неї на колінах. Вона знову була спокійною і лагідною, як за кращих часів, а він нарешті зміг привітати себе з перемогою.

XXIX ВІН І ВИШЕНЬКА

Ну ось. Ми повернулися в сьогодення. Вже два місяці, як Песик відшукав Вишеньку. Два місяці, як він відшукав Мускусного Здорованя і Перчичку. Що не так приємно. Коли Вишенька повернулася серед ночі зі стертими до крові ногами і Песиком на руках, Здоровань і Перчичка обдзвонили всі лікарні, поліцію і рятувальників: "Наша донечка зникла! Наша донечка зникла!.." — вони не знали, що робити. Перчичка вирішила, що її викрали, і не відходила від телефону, чекаючи дзвоника з вимогою про викуп. Сусіди намагалися її заспокоїти:

— Та ні, її, мабуть, просто збив автобус!

— А може, вона поїхала до Катманду?

— Чи впала в Сену...

Одне слово, робили, що могли.

Здоровань ходив колами, як грізлі, у якого відібрали мед. І весь час повторював:

— Ми й пальцем її ніколи не зачепили...

І так дивився на сусідів, що вони відводили очі. А потім падав, ридаючи:

— Моя царівна! Поверніть мені мою царівну!

Аж ось після опівночі дзвоник — дзень! Кинулися до дверей. Одчиняють. Вишенька! Боса, з Песиком на руках.

— Що це таке? Де ти була? Ти коли прийшла? Де ти тинялася? Тобі не соромно? Ти розумієш? Розумієш? Ми

подзвонили в поліцію, рятувальникам, в лікарні! Знаєш, скільки довелося заплатити? А сусіди? Що скажуть сусіди? Дивися, вони вже починають глузувати! Це через собаку! Певний, що через цього клятого пса!

Відтоді вони стали дивитися на Песика косо. Ще косіше, ніж спершу. І з часом воно не минулося. Останнім часом усе навіть погіршилося. Але Песику байдуже. Вишенька його любить, і йому цього досить. За два місяці він повністю видресирував дівчинку. Господиня стала його другом. Він почав навчати її того, що він важливіший за ранець, ляльок, диски та капризи. Потім він відмовився "служити" і подавати лапку на людях. Він навчив її поводитися з ним не як з цирковою лялькою, а як зі справжнім псом. Він згодний давати лапку їй, згодний "служити" для неї, навіть нехай перевдягає його в рок-співака. Але тільки в її кімнаті! Але тільки між ними! Він навчив її розпізнавати, чи хворий пес, чи здоровий. Мокрий холодний ніс — собака здоровий. Сухий і гарячий — хворий. Зовсім інакше, ніж у людей. Він завзято тер носа ганчіркою для підлоги, поки той не починав горіти і був шорстким як наждак. Потім набирав найжалюгіднішого вигляду, шкандибаючи так, ніби вже вся кров повитікала з жил, і дівчинка починала бідкатися: "Песику! Господи, Песику, ти захворів! Йди, я тебе полікую!" І давай його напувати чаєм з молоком, додаючи туди яєчні жовтки і товчену шкаралупу яєць. "Це для зубів — кальцій!" Коротше кажучи, він крутиться. А коли час від часу на неї "находить" (таке ще трапляється), він просто повертається до неї хвостом і не хоче навіть дивитися на неї день, два, три, поки вона не вибачиться. І вона вибачається. Зате він завжди її жаліє. Не їсть, коли вона перестає їсти, вилизує сльози, коли вона плаче, а коли батьки її сварять, дивиться на них так (собаки це вміють), що вони печуть раків. Щоранку він проводжає її до школи і йде її звідти забирати. Це розумний пес, який вміє відрізнити бажання від забаганки. Це також відданий, але незалежний пес. Він вже багато разів

ходив на гостини до Гієнця. (Друзів не кидають. Ніколи. Ні під яким приводом!) Гієнець завжди радий його бачити.

— Я буду з Вишенькою, — пояснює він. — Це мій Кабанець.

— А як ти її відшукав? Песик усміхається в вуса:

— Дуже захотів...

— А як батьки? — цікавиться Гієнець.

— Не має значення, — відказує Песик.

— Тут я з тобою незгодний. Тобі треба видресирувати і їх, якщо хочеш миру.

Інколи день чи два він лишається потинятися з Гієнцем. Спочатку Вишенька ображалася. А потім зрозуміла. Адже він дозволяє, щоб вона гралася з подружками! У кожного своє життя. Це таємниця дружби.

— Що це за волоцюга? Де він знову блукав? Дивись, який брудний! Повизбирував усіх бліх Парижа...

Перчичка починає посилено вивітрювати квартиру, ніби десь виходить газ, і може статися вибух, заповзятливо все витирати й гасати з пилососом ("Ат! Клята собача шерсть!") і все розставляти на свої місця. Як усе несхоже тут і у веселому бедламі Кабанця! Тут усе закріплене остаточно. Ніщо Й ніколи не можна буде переставити. На щастя, є кімната Вишеньки. До речі, він там весь час і стирчить. А Вишенька завжди із Песиком.

Це починає дратувати Здорованя. Він дедалі частіше супиться. Стає мовчазніший.

— А що, з батьками сама поговорити вже не можеш? Увесь час з собакою!

І люто так зиркає на Песика.

— Мене дратує цей пес.

Песик ще не знає, але це називається "ревнощі". Ревнощі — жахливі. І дуже небезпечні.

ХХХ БУДКА

І ось ми повертаємося до того, з чого почали перший розділ цієї книжки. Атмосфера стає дедалі напруженішою, Вишенька відмовилася їсти. Песик теж. Щось снується. Песик не знає, що. Уперше за довгі місяці до нього повернулися кошмари. Поганий знак. Він прокинувся, завиваючи. Вишенька прийшла його забрати. Він заснув у неї на ліжку. Вона поруч, читає пригоди Базіля. їй дуже подобається "Базіль-чарівник".

Вона і тремтить, і сміється. Те, що треба. Потім відривається від книжки, пестить Песика і шепоче: "Мій чарівник". Песик зітхає задоволений і прицмокує.

Але двері кімнати прочиняються, і починаються будні:

— Що цей пес робить у твоєму ліжку? Я тобі сто разів забороняла брати його в ліжко! Вишенька, так далі не можна!

— Що не можна? — лагідно цікавиться доня.

— Цього! Усього цього! — відповідає Перчичка, обачно не уточнюючи.

І йде собі.

За чверть години Вишенька і Песик з'являються в їдальні снідати. Перчичка і Здоровань раптовово обривають розмову. Западає тиша. Тільки чути, як жують бутерброди.

І раптом Перчичка ні сіло, ні впало оголошує:

— Завтра вирушаємо відпочивати!

Вишенька зводить оченята і запитально дивиться на Перчичку.

В кутику губ у неї прилип шматочок шоколаду.

— Куди? — питає вона нарешті.

— Куди ж, як не на Лазуровий Берег! До Ніцци! — пояснює Перчичка.

Здоровань мовчить. Вишенька дивиться на нього, дивиться на Перчичку, на надкушену тартинку. Перш ніж знову вмочити її в чашку, вона питає: *

— А Песик їде з нами?

На якусь секунду вони ніби завагалися.

— Аякже! — радісно викрикує Перчичка. Дивно. Чому це раптом вони так подобрішали.

— Точно? — перепитує Вишеньки.

— Раз ми сказали, — потверджує Здоровань, позираючи на годинник.

— Я саме... — починає Вишенька, але її перебивають.

— Ми ж не залишимо його самого в Парижі? Ти погано про нас думаєш. Песик їде з нами і крапка.

Це вже втрутився Здоровань.

Вишенька чекає продовження. Воно не забарилося. Здоровань додає, допомагаючи собі ложечкою:

— Тільки одна умова.

— А... — Вишенька навіть не питає, яка.

— їхати він буду ззаду, у вагончику, — додає Здоровань, помовчавши. — Тоді, як його занудить...

— Згода, — каже Вишенька.

Здоровань і Перчичка здивовані. Вонихподівалися на більший опір.

Здоровань встає. Це останній день роботи.

— Я їхатиму з ним, — заявляє Вишенька. Здоровань знову сідає.

— Не можна.

— Чому?

— Заборонено.

— Так чого ж ми туди посадимо Песика?

— Собакам можна, а нам ні.

— Хто це сказав? — запитує Вишенька, у якої зовсім прохололо какао.

— Так записано в дорожніх правилах, — пояснює Здоровань, який вже запізнюється.

Песик уважніше дослухається до розмови. Він відчуває, що йдеться про його долю.

Вишенька опирається з усіх сил. Здоровань не погоджується, показуючи на годинник. Вишенька наполягає. Зрештою, Здоровань підводиться, бере ключі від підвалу і виходить. Тартинка Вишеньки лежить, як забута сардинка на краєчку блюдечка. Перчичка сховалася в кухні, звідки долинає брязкіт посуду.

Здоровань повертається з дерев'яним ящиком, який ставить посеред вітальні. "Ось", — заявляє він. Ящик закривається ковзаючими дверцятами. Дуже винахідливо.

— А дірки? — негайно зауважує Вишеньки.

— Які дірки?

— Щоб він міг дихати!

— Господи! Зовсім забув! — скрикує Здоровань і хапає свою електричну дрель.

— А віконце? — наполягає Вишенька, коли дірки пророблено. — Він що, буде їхати в пітьмі?

— Зараз буде маленьке віконечко! — радіє Здоровань, як офіціант в кафе, швидко, як у мультику, випилюючи його лобзиком.

Тепер у будці Песика є гарненький ілюмінатор.

Вишенька ходить навколо тієї будки, довго міркує, обхопивши підборіддя рукою. Зрештою погоджується:

— Гаразд.

Здоровань хапає плащ і біжить на роботу. Запізнився він не менше аніж на годину.

І раптом стає дуже весело. Какао Вишеньки зовсім вихололо. Вона віддає його Песику, який випиває його просто з чашки, аж тремтячи від задоволення. Вишенька побігла до своєї кімнати і нанесла всіляких гарненьких речей, щоб прикрасити будку. Цим вона займатиметься цілий день. Поки вона перетворює той ящик на венеційський палац, Песик мріє про відпочинок. Він знову побачить Ніццу! Знову побачить чайок на березі моря. Навідається на звалище. Зазирне до різника, який пахне лавандою. А може навіть пройдеться перед будинком білявки, яка переплутала його з пацюком. (Тепер цей спогад видається навіть смішним).

Усе його дитинство... Він знову повернеться в дитинство... Звичайно, він не піде до собачого притулку, але в Ніцці він зможе ще яскравіше згадати Копицю.

і

XXXI У ВІКНІ

І ось настав довгожданний день. Вони їдуть вже кілька годин. По кількості поворотів Песик зрозумів, що вони з'їхали з автостради. Він не помилився. Перед від'їздом була невеличка військова рада.

— Ми поїдемо не центральною австрострадою, а сільськими дорогами, вони "мальовничіші".

— І дешевші, — додала Перчичка.

— Гаразд, — погодилася Вишенька, якій було однаково. І ось вони почали кружляти.

Песик трішки стурбувався. А так він влаштований, як справжній падишах. Будка простора, гарно прикрашена, подушки, на яких він лежить, далеко зручніші, ніж сидіння машини. Хоч як крути, а йому тут краще. Він не чує виску Перчички і буркотіння Мускусного Здоровaня, який зараз має вже висварювати колег-автомобілістів. Не вистачає йому лише Вишеньки. Але щойно машина зупиняється, задні двері вагончика відчиняються, потім відчиняються дверцята будки, і він бачить скуйовджене волосся і розпашілі від спеки щічки Вишеньки. І вона кидається обнімати й цілувати його, ніби вони не бачилися десять років. Потім Песик мчить підняти лапку під деревом. А потім кидається висліджувати п'ять чи шість сільських запахів відразу. Він виписує вісімки, як у дитинстві.

О! Трава... О, запах трави... Але Вишенька вже кличе. Знову бере на руки, знову будка, знову двері вагончика зачиняються. І вони знову рушають. Так було двічі або тричі з часу від'їзду. Певно, вони вже далеко від'їхали від Парижа. Вони в самому центрі Франції. Дорога починає петляти ще більше. Справжнє чудо, що Песика ще не занудило. Цього разу машина спинилася вчасно. Завдяки Вишенці, — думає Песик, адже вона його добре знає.

Ось автомобіль знову спинився. Все, як і минулі рази. Тільки запахи змінилися. Це ще запахи центру Франції, але вже з домішкою півдня. "Ми вже проїхали більшу частину дороги", — думає Песик. Вечоріє. Вони зупинилися на автостоянці, щоб заправитися пальним, запастися харчами і розім'ятися. (Мускусний Здоровань спершу дістає кінчики ніг руками, потім, схрестивши руки за головою, робить повороти праворуч і ліворуч, відсапуючись, як тюлень. І насамкінець підплигує на місці, луплячи кулаками в порожнечу.) Настоянці неймовірна кількість вантажівок. Цілі гори металу, які чадять і плюються випарами. Здоровань водночас свариться з двома-трьома водіями вантажівок. Перчичка дрімає в автомобілі. Вишенька і Песик граються в піжмурки в сусідніх кущах. Песик одразу її знаходить, але іноді вдає, що ніяк не може відшукати.

Автомобільний гудок. Вони їдуть. (У Мускусного Здорованя італійський клаксон на дванадцять нот, який не переплутаєш із жодним іншим). Вишенька повертає Песика до його палацу, замикає двері причепа, заводиться двигун автомобіля. Раптом двері причепу знову розчахуються, розчахуються і дверцята будки. Чиїсь руки в шкіряних рукавицях накидають на Песика ковдру. Він не має часу навіть пручатися, як його витягують геть. Дверцята знову безгучно зачиняються, і Песик з жахом чує, як автомобіль віддаляється, ніби нічого не сталося. Нарешті він починається пручатися, пробує гавкати. Де там. Його гавкіт глушить ковдра. Усе те відбулося за секунду, при

повній тиші. Вишенька вже сіла в автомобіль, Здоровань теж. Песику нічого не видно. Той, хто його викрав, кинувся бігти. Піднявся на дві-три металеві приступки. Відчинилися і захряснулися дверцята. Захарчав інший двигун. Мотор, який гримів, як грім. Серед того гуркоту Песик вирізнив голоси двох чоловіків, які голосно сміялися.

Його так міцно тримали, що він не міг ворушитися. Він боявся задихнутися під тією ковдрою. А ті рукавиці нагадали йому інші шкіряні рукавиці. Рукавиці гицелів! Від тієї думки його ніби прохромив крижаний меч. Це було так страшно, що він виблював просто на коліна напасника. Чоловік люто заволав, а шофер розреготався. І тоді Песик полетів. Еге, полетів! Його викинули у вікно, ще й з такою силою, що ковдра розгорнулася. І Песик розплющив очі серед неба. Перше, що він побачив, — земля, яка наближалася приголомшливо швидко. Песик знову заплющив очі. Удар. Він покотився в рівчак, підскакуючи, як холодильник. І знепритомнів.

XXXII НА ШЛЯХУ

Очуняв він серед світлої ночі. Яскраво світив місяць. Спочатку Песик не рухався. Надто боявся, що щось зламав. А ще був відчай. Тут і думати довго не треба було: його кинули. Добровільно. Як багато тисяч інших собак у відпускний період. І все те підлаштував Мускусний Здоровань. Віддав його водіям вантажівки. Зі згоди Перчич-ки, яка вдавала, що спить в автомобілі. Зробили вони це з ревнощів. Жодного сумніву. А Вишенька нічого не помітила. Боже мій, Вишенька! Що вона робитиме, коли побачить порожню будку? І що їй понарозказують ті двоє?

Песик відчував, як в ньому поволеньки пробуджується щось інше окрім тривоги. Інше почуття, яке примусило його думати швидше. Воно його також зігріло. То був гнів.

Справжній гнів. "Можливо, це те, що вони називають люттю", — подумав собі Песик. А ще незборима бажання по-мститися. Йому здалося, що сили його подвоїлися. Не помітив, як скочив на лапи. Він стоїть! Ні, нічого не зламав. Швиденько вискочив з рову. Певно, трава й кущі применшили силу удару. І ось він на дорозі. Асфальт мирно вилискує в місячному світлі. Що ж тепер? Наздоганяти чи повернутися в Париж? Він замислився. На мить. І вирішив: в Париж! Тепер він думає лише про помсту. План уже визрів у нього в голові. Він біжить і нюшить асфальт. Що він шукає? Власний запах. "Еге, Мускусний Здорованю! Знаєш, чого собаки зводять лапку біля кожного автомобільного колеса?" Щоб завжди і всюди відшукати дорогу назад. Цього мене навчив Гієнець. Ти, як і ті дурні, дивуєшся, як це кинутий пес відшукав хазяїна за тисячу кілометрів. Бовдур! Уява, як у людини..."

Так метикує Песик, намагаючись розрізнити свій запах, перекритий іншими. Терпляче шукає. Знає, що відшукає. А коли відшукає...

"Коли я його відшукаю, Мускусний Здорованю, я вже дійду до кінця. Оті мільйони запахів, які, як мережива, вкривають землю, — то географія собак! їм не потрібні ні карти, ані вказівні таблички, не треба питати дорогу: виправивши собі потрібний запах, ми вже не зіб'ємося з дороги. А раз я так кажу, Мускусний Здорованю, значить, я той запах собі виправив!"

XXXIII

ПІД ЗАХИСТОМ ГІЄНЦЯ

Через одинадцять днів потому, о шостій ранку, хтось пошкрябав у двері Кабанця. Гієнець прислухався. Знову шкрябають. Кабанець теж прокинувся і пішов відчинити.

— Це ти? Ну і вигляд у тебе! Заходь.

Песик зайшов. І побіг просто на кухню, де випив два казанки води і спорожнив миску Гієнця. А потім менш як за пів хвилини пояснив товаришу, що з ним сталося. "А чи не казав я тобі остерігатися тих двох!" — подумав Гієнець. Але не сказав. Нащо ятрити рану.

— Що думаєш робити? — запитав він.

Песик за півхвилини у двох словах виклав план. Простий і жахливий. Гієнець ніколи не бачив у нього такого гніву в очах. Ніколи не чув, щоб він говорив так упевнено.

— Коли? — тільки й спитав він.

— Негайно.

— Ні, — заперечив Гієнець. — Спершу треба тебе підлікувати. І ти мусиш спочити. .

Песик на мить завагався.

— Справді, мені треба набратися сил, — погодився він.

— Гей! Песику, ходи сюди!

То погукав Кабанець. Він набрав у ванну води. Загалом Песик від ванн не в захваті. Але Кабанець наполягає.

— Ну ж бо, не комизся, — це тобі на користь.

Справді, від теплої води й лагідної розмови Кабанця напруження спадає.

— Ану покажи лапи... Люди добрі! Скільки ж ти пройшов... Ти просто герой!

Вій витягнув його з ванни і почав гарненько витирати, увесь час вихваляючи його геройство, витривалість, вірність — Песику це було так приємно чути! Голос у нього низький і глибокий. А що Песик притиснутий до його грудей, то й здається, ніби той голос звучить у нього всередині. Це так заспокоює. Як голос Вишеньки, коли вона втішала його, забравши від гицелів, чи ніжне гарчання Чорнухи, коли він засинав, притулившись до неї. До речі, про сон: повіки Песика злипаються. "Я не повинен спати, туди треба йти негайно..." Але поки він так думає, в роті відчуває якийсь дивний смак. Смак ліщини. Він одразу його впізнає. Так пахло молоко Чорнухи. Хіба можна забути! "Не поспішай, — шепоче знайомий голос, — відпочинь; тобі доведеться зібрати усі сили, щоб зробити те, що ти вирішив зробити". — "Гаразд, — відповідає Песик, — але побудь зі мною, поки я спатиму..." — "Я тут, не турбуйся, тобі не насниться нічого поганого, — шепоче Чорнуха". —"Гаразд, тоді я сплю", — відповідає Песик, який вже насправді давно спить.

XXXIV ЖМЕНЬКА ДРУЗІВ

Коли він прокидається, вдома нікого немає. На кухні його чекає миска плову. За хвилину миска така чиста, ніби в ній ніколи нічого не було. Йому вже краще. Він відчуває, Що до нього повертаються сили. Отож, за роботу. Він, певно, поспав годинки дві — три. Не можна гаяти жодної хвилини. Його знову

охоплює гнів. Такий, як і тоді, коли він опритомнів у канаві. Той, який примушує швидко думати. Той, який засліплює вас ізсередини. Той, який робить вас невразливим. Він має помститися. Але коли він збирається виходити, двері відчиняються. З'являється Гієнець.

— О, ти вже прокинувся?

— Так, — відказує Песик, — я туди йду. І вже виходячи:

— Скажи, скільки я спав?

— Два дні. —Що?

— Два дні і дві ночі. Сьогодні ранок третього дня. "Не може бути", — думає Песик. І цочинає поспіхом

рахувати: "Одинадцять днів дороги плюс два дні сну — усього тринадцять днів. А мені треба щонайменше тиждень, щоб здійснити те, що я намітив. За цей час вони повернуться. Ось так. Усе пропало. Мені не вистачить часу".

— Що сталося? — питає Гієнець, бачачи, як він засмутився.

— Я втратив дорогоцінний час, — відказує Песик. — Ти мав би мене розбудити.

— Ну це вже ні! Не можна пройти пів Франції і не виспатися.

— Ти не розумієш, — сердиться Песик, — я не встигну всього зробити.

— Звичайно, якщо тобі не допоможуть, — лагідно відказує Гієнець.

— Ні. Це моя власна справа, — відказує Песик, завагавшись.

— Ну й що, ти віддаватимеш накази, а ми їх виконуватимемо, ось і все.

— Хто виконуватиме? — дивується Песик. — Хто це "ми"?

— Друзі, — пояснює Гієнець.

Йому це нічого не говорить. "Друзі" Гієнця — усі тварини Парижа. Але це й обнадійлива відповідь: якщо до справи візьмуться усі тварини Парижа, усе буде зроблене швидко (і якісно!). Але ні, не можна.

— Поки ми всіх зберемо, буде надто пізно.

Песик у відчаї.

— Воно так, тільки всі вже зібралися. Гієнець кинув це мимохіть, прямуючи до кухні.

— Ти все з'їв? — обурюється він. — Браво! Дякую! Міг і мені лишити дещицю.

Песик йде за ним, винувато, підібгавши хвоста. Гієнець починає реготати.

— Та не переймайся,—я пожартував,—то все було для тебе. Він носом відчиняє шафку, відкриває банку сухого корму і починає замислено його наминати.

— Скажи, Гієнцю, — невпевнено починає Песик, — що ти мав на увазі, коли казав ніби "всі вже зібралися"?

— Що? — підскакує Гієнець. — Зовсім забув. Біжи, будь-ласка, відчини двері.

Зацікавлений Песик йде відчиняти вхідні двері. І відскакує. На килимку під дверима сидить Італієць, обкрутивши хвоста навколо лапок. Рубець на щоці у Песика починає горіти. Італієць і оком не зморгне. Вбраний, як завжди, з голочки, з блискучим метеликом на білому жабо. На вустах та сама ледь помітна усмішка, ніби говорить: "Добридень, друже, як ся маєте?" Зробивши велетенське зусилля над собою, Песик підходить до Італійця і на знак дружби простягає лапку. Італієць прослизає під лапкою, мурчить і треться об груди Песика. Після того повертається до дверей і голосно нявкає, те нявкання довго відлунює сходами. На той поклик з'являється Єгиптянка, потім Артист, а за ними десь з тридцять котів і собак різної масті, різних порід і розмірів, але всі друзі Гієнця. Песик з більшістю вже знайомий. Ось Факір, німецька вівчарка продавця з сусідньої крамнички, напівбожевільна від необхідності відрізняти клієнтів від злодіїв. "У мене жахлива пам'ять. Ніколи не знаю, кого треба кусати одразу, тому не кусаю нікого".

Вони все заходять і заходять. Багатьох з тих, що прийшли, хазяї, як і нашого Песика, покинули через відпустку.

Треба буде зайнятися і їхніми господарями після Мускусного Здоровання і Перчички.

— Ну то пішли? — пропонує Гієнець.

— Пішли.

XXXV НАСКОК

Ось так. Серед білого дня йшли вони порожніми паризькими вулицями, бо всі гайнули на відпочинок. Ішли вервечкою. Сила-силенна котів і собак. Можна було подумати, що вони хазяї в місті. (Вони і кілька квартирних злодіїв, які вирушать на відпочинок пізніше). Друг дитинства Гієнця, Жермен, ніби складений з суцільних м'язів, з породи боксерів, легко ніс велику торбу. Поруч дріботів Артист. "Дріботів" — не зовсім точне слово. Радше вився, як мініатюрна чорна пантера. Єгиптянка і Італієць йшли на чолі, поміж Песиком і Гієнцем. Усі вони просувалися так само нечутно, як нечутно кружляє над здобиччю яструб.

— Ну ось, прийшли, — сповістив Песик.

Гієнець зачудовано зиркнув на будинок Мускусного Здоровання і Перчички.

— Шикарно, нічого не скажеш. Новісінький. Гарнісінький. Правда, Італійцю?

Італієць безгучно засміявся.

До двору, як до себе додому, спочатку зайшла Єгиптянка з гордо піднятими головою і хвостом. І невдовзі вернулася, підморгнула і дала зрозуміти, що шлях вільний.

Двоє котів тим часом подерлися на дерева. Старий дог з гучним голосом, ніби так і треба, ліг біля вхідних дверей. То були вартові. Інші зайшли до двору. Вказуючи дорогу, Песик скочив на смітник, а потім на дашок двірницької (Двірничка саме дивилася по телевізору фільм про війну, і шум стояв неймовірний).

— Жермене, — покликав Гієнець.

Жермен поклав торбу і одним махом приєднався до них на дашку.

— Можеш зайнятися цим? — Гієнець показав на вікно кухні.

Вікно зачинене, але не захищене ґратами. "Надто маленьке, щоб міг пролізти злодій", — думав Мускусний Здоровань.

Жермен нахилив голову, притис вуха. Легенько буцнув головою, і скло розлетілося вдрузки.

— Я міг висадити двері, — скривився Жермен.

— Вони броньовані, — зауважив Песик.

— Ну й що?

XXXVI

БОМБАРДУВАННЯ ПЕРЛ-ХАРБОРА

У помешканні порожньо й тихо. Пахне чистотою, від чого хочеться говорити пошепки. Собаки розходяться по квартирі навшпиньки, мовчки. З кухні переходять до вітальні— їдальні, з лакованим столом, фотелями і канапою, вкритими чохлами, зовсім новим телевізором у кутку і буфетом в стилі Генріха II, радше призначеного для того, щоб посуд там виставляти напоказ, а не зберігати, з книжковою шафою, заповненою ніколи не читаними енциклопедіями, які агенти приносять продавати вам додому, з попільничками, де ніколи не було

попелу, десятками дрібничок, яку ніколи не переставляли з місця на місце, і фальшивим каміном, де ніколи не розводили вогонь. Причинені віконниці майже не пропускають світла, тому тут стоїть напівтемрява, як у церкві. Лапи грузнуть у килимі, який Перчичка вичистила з шампунем саме перед від'їздом і який кучерявиться тепер, ніби хмарка. У спальні Мускусного Здорованя і Перчички золотаво-рожеве покривало на великому ліжку відсвічує, мов вранішня зоря, перегукуючись із золотаво-рожевими фіранками, легенькими, мов фата наречної. Гантелі і розтяжки Мускусного

Здорованя складені біля шафи для постільної білизни, яку Перчичка не полінувалася замкнути на ключ. Прилегла до неї ванна кімната така чиста, що своє відображення бачиш геть усюди: у дзеркалах, у плитах, в емальованій ванні, у пральній машині, в олійній фарбі, якою вкриті стіни. Від цього йде обертом голова. Таке враження, що ступаєш по порожнечі серед натовпу твоїх копій.

Кімната Вишеньки відрізняється від інших. Майже порожня. Зникли валики, фіранки, покривка на ліжко, як і килимок з синтетичної ведмежої шкіри,чна який Вишенька щоранку ставала ногами, встаючи з ліжка. Адже всім цим, незважаючи на протести Перчички, вона оздобила будку Песика. Песика, у котрого стискається серце. Песика, гнів якого іще більш крижаніє.

Ну ось, усі опинилися у вітальні-їдальні і тепер запитально дивляться на Песика.

— То з чого почнемо? — питає Гієнець. Песик довго роззирається. Він вагається.

— З цього? — пропонує Гієнець.

І він недбало скидає попільничку з підробного кришталю на плиту підробного мармуру внизу каміна. Попільничка розлітається на друзки.

То сигнал.

Італієць зводить передню праву лапку і витягає один-єдиний кігтик, відразу десять котів злітають на гардини Вони з'їжджають по них униз, деручи тканину. Подерши гардини на шматки, коти беруться до чохлів на фотелях.

— Обережно!

То попереджають Жермен і Факір, які попросовували голови між буфетом і стіною і тепер розширюють той прохід Вони вже зникли за буфетом і повторюють попередження:

— Обережно! Всі повідступайте!

Буфет хитається, але встоює на ніжках, знову нахиляється і, зрештою, падає на ріг столу, який теж завалюється під його вагою. Таке враження, що падає увесь будинок.

— Не треба! — протестує Гієнець. — Веселіше бити тарілки по одній.

— Хочеш ще тарілок? Тоді ходи на кухню, — ґречно запрошує Песик.

Справді, веселіше. Адже підлога на кухні кахляна. Тарілки розбиваються об неї з веселим дзенькотом. І тарілки, і склянки, і пляшки. Гарні пляшки, які Мускусний Здоровань позаносив з погреба, аби не покрали. Старий пудель, мовчки й по-діловому відчинив дверцята плити. Він так заповзятливо скаче на них

усіма чотирма, що дверцята відскакують. Жермен робить те саме з дверцятами холодильника, які він штовхає лобом, поки вони не відскакують. Від випарів вина усім стає дуже весело. Коли повертаються до вітальні-їдальні, там йде сніг. Зграя котів допотро-шує останні подушки. Видовище надзвичайне. За ним замріяно спостерігає Італієць. Тим часом Єгиптянка ретельно гортає "Велику енциклопедію дерев та квітів". Вона перегортає сторінки, змочуючи лапку слиною. А іншою вириває прочитані. Уже багато сотень. Песик зупиняється на якийсь час, аби помилуватися видовищем. Легенько буцаючи лобом, Жермен по черзі розбиває шибки. Він це робить терпляче, методично і акуратно. Коти дряпають платівки Мускусного Здорованя. Гієнець непомітно киває Італійцю, вказуючи на телевізор.

Італієць схвалює. Гієнець протискається за телевізор, піднімає лапу і довго поливає нутрощі апарата. Після цього усі сідають перед телевізором, і Італієць вмикає його. Чудовий результат. На екрані з'являється зірка усіх кольорів веселки, потім чути якийсь приглушений вибух, з кольорового телевізора валить чорний дим, і вже ніхто нічого не бачить. (На нижньому поверсі, у двірнички, японська авіація бомбардує американський порт Перл-Харбор і завдає не менших руйнувань). Чорна сажа вкриває стіни і осідає на кучерях килима: усі кашляють, труть очі і стають схожі на сажотрусів. Чудова нагода скупатися всім разом у ванні, яку Гієнець саме наповнює водою. Поки інші хлюпаються і поливають один одного водою, Гієнець, якому допомагає схожий на боксера Жермен і майже вовк Факір, наповнює пральну машину. Але не білизною, а ножами, виделками, взуттям, всілякими дрібничками, банками з варенням, а насамкінець кладуть гантелі Мускусного Здорованя. Вмикають. Усе те так деренчить, що звірі кидаються ховатися до спальні Мускусного Здорованя й Перчички. Сатинова покривка не дуже годиться для витирання, а ось простирадла й ковдри — саме те, що

треба. А в шафі, з якої все повикидали, є те, що треба для балу-маскараду. За одяг сперечаються. Єгиптянка закуталася в фіранки, тонкі, як серпанок нареченої. Вона просто красуня. В усякому разі, це можна прочитати в погляді Італійця, який відшукав справжню краватку-метелик в шафі, де вже нічого не лишилося. До речі, а де подівся Артист?

— Артисте! Гей! Артисте! — гукає Гієнець.

Ні гу-гу. Усі дослухаються. Ані звуку. Зависає тиша.

— Здається, я знаю, що він робить!

Жермен кидається в коридор. Усі за ним. Саме тоді й вибухнула пральна машина. Саме тоді, коли сушила білизну. Усі попадали на підлогу, позакривавши голови лапами. Над ними з свистом розлітаються ножі й виделки. Деякі повтикалися навіть в стелю. В останній брязкотливій конвульсії машина виригує калюжу варення і випльовує гантелі, які відскакують від стіни, розбивають умивальник і падають у ванну, з якої летять скалки емалі. Песик нарешті розплющує очі. Перше, що він бачить — Гієнець, який сидить навпроти, і з грудей у нього стирчить довгий ніж з роговою колодочкою.

— Гієнцю! — кричить Песик.

— Що? — відповідає Гієнець.

— Ніж, — белькоче Песик, — у тебе в грудях ніж... Гієнець опускає очі й дивиться на ніж. "А, правда..." —

каже він і падає мертвий.

— Ні, — кричить Песик і кидається до Гієнця.

Але Гієнець відводить лапу і сміється. Ніж падає долі. Ще один його жарт. Дуже смішно.

Тепер усі зібралися перед дверима кімнати Вишеньки.

— Гей, Артисте! — кличе Жермен. — Можна увійти? Жодної відповіді.

— Гей, можна подивитися хоча б одним оком?

Двері ледь прочинені. Італієць штовхає їх лапою. Вони одчиняються. Усі охкають від здивування і захоплення. Єдина вціліла в помешканні кімната Вишеньки просто чудова. Усюди квіти. Веселка з квітів і павиних пір'їн, від якої освітлення в кімнаті м'яке й мінливе.

— Як на мене, надто вже по-котячому, — зауважує Гієнець, — але все ж таки дуже гарно.

Ліжко покрите бірюзовим кашміром, по якому розкладено шовкові китайські подушечки. На землі килимок з таким довгим руном, що якийсь неуважний чаучау може в ньому заблукати. Це шматок килима з вітальні, який Артист завбачливо відрізав до того, як вибухнув телевізор. З того руна стирчать лише голова й хвіст Артиста. Голова крутиться навколо своєї осі, востаннє критично оглядаючи зроблене. Хвіст сердито лупцює повітря. Артист не зовсім задоволений. Йому щось не подобається. Раптом його погляд затримується на нічному столику. Знайшов! Він безгучно стрибає на столик. Розсовує два букети, які стоять надто близько, і злазить.

Таке враження, ніби на сцені розсунули завісу: між букетами тепер видно портрет.

— Але ж це я! — дивується Песик.

Так. Це портрет Песика. Сплячого Песика. Але дуже

гарного, такого, яким він мав би бути, якби природа трішки не помилилася. Утім, дуже схожий портрет.

— Кабанець намалював тебе, поки ти спав, — пояснює Гієнець. — Ми подумали, що непогано його поставити в кімнаті Вишеньки. .

Усі деруться один на одного, щоб краще роздивитися. Але ніхто не заходить, щоб не наслідити.

XXXVII

А ТЕПЕР ВІН ЧЕКАЄ НА НИХ

ч

Песик теж не заходить. Він ліг під дверима кімнати і чекає. Чекає на що? На приїзд Мускусного Здорованя і Перчички. Він знову хоче бути з Вишенькою. Серце у нього починає шалено калатати, щойно він про неї подумає. Але йому хочеться побачити й отих двох, коли вони зрозуміють велич його помсти. Перчичка, певно, зомліє. Можливо, Мускусний Здоровань його вб'є. Ну й нехай. Він зробив те, що мав зробити.

Друзі пішли. їм треба навідатися ще й до інших осель. Песику пропонували піти з ними, але всі зрозуміли, що йому хочеться чекати тут.

— Нас і так багато, V— втішив його Гієнець.

— Ось тобі деякий харч.

Жермен висипав те, що лишалося в торбі, в якій принесли все необхідне, щоб прикрасити кімнату Вишеньки.

І він лишився сам серед розгромленого помешкання.

Пахне смаленим, сажею, варенням та ще іншими приємними пахощами (і котячими, і собачими), які аж ніяк не сподобаються Перчичці. Вона вважатиме їх "нездоровими" і знову знепритомніє. Ну що ж, Мускусний Здоровань не зможе його вбити вдруге. Мертвий є мертвий. Перетворюєшся на дерево, а з деревом вже не може нічого статися. Але зараз Песик відчуває себе не на жарт живим. Він не може не думати про Вишеньку. Не може примусити своє серце не калатати. Таке враження, ніби кімната Вишеньки задрімала. Всі інші запахи перекривають пахощі квітів. Песик чекає.

XXXVIII

ОХ! БІДОЛАШНА ВИШЕНЬКА!

Він чекав три дні. На третій день по обіді в замку вхідних дверей клацнув ключ. І нічого з того, на що сподівався Песик, не сталося.

Він сидить посередині того, що донедавна здавалося вітальнею-їдальнею і кімнатою для гостей, як Наполеон після битви, перед заходом сонця серед повного розгрому. Вхідні двері зачиняються. Зараз увійдуть Мускусний Здоровань чи Перчичка. Песик не боїться. Перша на місце розгрому заходить Перчичка. Він гордо дивиться на неї. Але Перчичка його не бачить. Схоже, вона взагалі нічого не бачить. Це не колишня Перчичка. Жодної реакції. Бліда, як смерть. На обличчі глибоке

горе. Сльози покреслили його зморшками. Вона, як сомнамбула, ступає по скалках. Іде до кімнати Вишеньки. З'являється і Мускусний Здоровань. І тут Песик дивується. Невже це той самий чоловік? Перш за все, він зовсім не як варений рак. По-друге, він ніби розтанув, м'язи спали. Обличчя схудло так, що страшно, губи без кровинки, очі велетенські і хворобливо блищать. Він теж не помічає нічого довкола. У нього на руках стара ковдра, і він теж іде до кімнати Вишеньки. А Вишенька? Вишенька. Де Вишенька? Песик зиркає на вхідні двері: нікого. Перед входом: нікого. На сходах: нікого.

— Вишенько? Вишенько!

Песик кидається до кімнати дівчинки. Мускусний Здоровань поклав ковдру на ліжко Вишеньки. І Вишенька, Вишенька, яка була в тій ковдрі, лежить тепер на ліжку, з заплющеними очима, така маленька, така худенька, така худенька, аж прозора. У цю мить Песик відчуває те ж саме, що відчув біля Чорнухи, коли дверцята від холодильника, крутячись у повітрі...

— Вишенько!

Він скочив на ліжко, кинувся до дівчинки і почав облизувати, облизувати, облизувати... Поки вона й розплющила очі.

— А, це ти...

Вона прошепотіла це так тихо, що спочатку він навіть не повірив. Він лише зупинився. І цього разу почув дуже виразно:

— Привіт, Песику! Усе гаразд? 4

А потім він уже нічого не чув. Насамперед, тому, що Вишенька вхопила його в обійми, а згодом того, що Мускусний Здоровань закричав:

— Дивися! Дивися! Вона розплющила очі! Вона поворухнулась! Вона заговорила!

Що тут почалося! Мускусний Здоровань ухопив Песика і ну притискати до грудей, як різник із запахом лаванди, і ну цілувати, а потім Перчичка, а потім знову Мускусний Здоровань, а потім Вишенька, яка сказала:

— Це ще не все, але я голодна, як вовк!

Ту ніч він провів у кімнаті Вишеньки. Вона йому все пояснила. Коли вона побачила порожню будку, то оголосила їм голодування. Вони опиралися, казали, що, мовляв, вона сама погано позачиняла дверцята будки й причепа. Але вона не відступалася. Вони теж. Хоча за тиждень вони почали непокоїтися. "Адже вони мене люблять, розумієш. Я, до речі, теж їх люблю. Але треба, щоб вони полюбили і тебе, ось так". Коротше кажучи, занепокоєні здоров'ям Вишеньки, вони дали оголошення в купу газет. "Тепер, Песику, тебе знають, як справжнього бандита, твоє фото в усіх газетах". А що оголошення нічого не давали, а Вишенька не їла ані рисочки, вони повернулися туди, де віддали песика дальнобійникам. "Уявляєш, справжнє розслідування, як по телевізору". Але й тут нічого не знайшли, і Вишенька танула на очах. А вони впали у відчай.

— До того дня, коли вони вирішили їхати додому, я зовсім охляла. Вони хотіли покласти мене до лікарні. Ось, Песику, тепер ти все знаєш.

Вона бере в руки портрет Песика. Схиляє голову:

— Це ти? Дуже гарний! Тільки хочу сказати, що насправді ти далеко гарніший.

Потім, роззирнувшись:

— Яка гарна у мене кімната. Вона ніколи не була такою гарною. Ми тут гарно житимемо з тобою.

XXXIX ХАЙ ЖИВЕ МАЙБУТНЄ!

Ну ось. Тепер ми спокійно йдемо у майбутнє. Вишенька швидко оклигає. Мускусний Здоровань і Перчичка остаточно приймуть Песика. Перчичка тому, що він порятував Вишеньку, Мускусний Здоровань — бо Песик сам-один перетворив помешкання на пустир, і це йому сподобалося! За це слід поважати! Про це Здоровань казатиме усім своїм приятелям.

— А ще він пробіг п'ятсот кілометрів, отакий Песик! Коли ми повернулися, квартира нагадувала Перл-Харбор після бомбування японською авіацією!

Усе це сталося зовсім недавно. Тепер Мускусний Здоровань ладен і більше двадцяти хвилин чекати біля будь-якого колеса.

НІ ДРЕСИРУВАЛЬНИК, НІ ДРЕСИРОВАНИЙ (Замість післяслова)

Я не знавець собак. Просто друг. Можливо, за вдачею сам трохи пес. З моїм першим собакою ми народилися в один день. Потім разом росли. Але він постарів раніше за мене. В одинадцять років то вже був мудрий дід, покручений

ревматизмом. А я ще був щеням. Він помер. Я плакав. Дуже плакав.

Звали його Пек. Золотавий спанієль (за часів, коли спанієлів ще не водили до перукарів), зух, гуляка, брехун, забіяка, трішки злодійкуватий, сварливий, незалешшй, такий, що не дасть наступати собі на лапи. Але на вулиці він умів дочекатися зеленого світла для пішоходів. І в житті у мене не було м'якішої подушки. І кращого співрозмовника, який вмів би берегти таємниці. Він умів вгадувати мій настрій з виразу мого обличчя, і легеньке гарикання навчило мене по-важати його настрій. Він не любив, щоб його відволікали, коли він їсть, а я не терпів, щоб він клав мені на книоіску свого не зовсім стерильного носа, коли я читав. Він це знав, і я це знав. Ми чудово розумілися. Він також знав, що зі школою у мене не найкращі стосунки, а я розумів, що деякі правила сімейного життя його обтяжували. Іноді ми втішали один одного.

Тепер, по двадцяти роках, я відпочиваю з Луком. Лук — зовсім інший. У чотиримісячному віці ця босійська вівчарка вирішила не старіти. І вже шість років поспіль, попри сорок кілограмів ваги, бійцівські плечі і гострі ікла у червоно-червоній пащі, розумово Лук усе такий самий чотиримісячний.

"Цей пес — повний бовдур", — каже моя мати.

Але по тому, як вона усміхається видно, що й сама в це не вірить. Річ у тім, що Лук одурив усю сім'ю. Кожен з нас бодай раз читав це в його очах. Дурість — це його тактика. "Від мене нічого не молена вимагати, розумієте, я надто дурний..." Здається, саме це він хоче сказати, коли сидить на своєму масивному задові, схиливши голову і висолопивши язика, і слухає, як його вичитують, ніби йдеться про гру. Тут він показав увесь свій розум, спілкуючись з людьми: ніколи не засвідчувати розуму.

Верх мудрості! Таким чином він веде мирне, зручне оісит-тя, без пригод, без халепу будинку, який погоджується ділити з нами. Він вдовольняється зручним фотелем і гомоном наших розмов. А час від часу прогулянка з дорослими до ліска, невеличке борюкання з моїми племінниками, годинка нілсності, поклавши голову на фартух моєї матері... він сам розподілив ролі, і ми на це пішли. За це він погодився дотримуватися двох чи трьох принципів, які роблять можливим співіснування собак і людей і які зводяться до такого: не пхати носа до справ, які вас не обходять.

Між Пеком та Луком був Кан. Бідолашний Кан, похмурий Кан, непередбачуваний і бентежний, який постійно боявся людей... Можливо, він був "найрозумніший" з у сіх трьох і найгарніший, і взагалі най-най-най... хоча як доберман був найнещасніший.

Доберман...

Чи знав той німецький збирач податків XIX ст., герр Доберман, що робить, коли вивів цю нову породу собак і гордо назвав своїм ім'ям? Чи знають сьогодні усі ті, що дбають про чистоту собачої породи, коли створюють собак певного розміру, сторожових собак і собак-няньок, собачок-ромпаньйонок і кімнатних собачок, собачок для цього, собачок для того, профільованих, як спортивні машини, проштампованих, як родинне срібло, які отримуватимуть гарненькі медалі на конкурсах краси, де їх виставлятимуть хазяї?Який естетичний успіх, яка краса!Доберман — красень! А який цяця сучасний спанієль! Але їхні мізки! Адже деякі з них божеволіють на старості! А як страшно бути божевільним!

Кан був одним із тих божевільних собак і дуже нещасним, бо не завжди був божевільним. Це єдиний пес, про якого я можу сказати, що бачив, як він плаче. Він справді плакав, як

людина, якій болить і яка карається докорами сумління. В один з таких нападів божевілля, коли він нікого не впізнавав, він мене вкусив. А коли зрозумів, чия то була рука, заплакав. Він стрясався від ридань. Вив і кашляв, згинаючись удвоє. Я сів поруч і пестив його. Я шепотів йому на вухо, що то не його провина, а провина пана Добермана і всіх тих, хто "дбає про чистоту собачої породи". Він плакав, а я все шепотів. Так тривало довго. Потім він задрімав, але й уві сні стогнав. Ні, цю книгу я присвятив не фанатам "чистоти собачої породи", тим, що підрізають хвости й обстригають вуха.

Окрім Кана й Лука, інші мої собаки були абсолютно без-породними: Фанту, якого ми знайшли на смітнику, зовсім лисого, зате начиненого шротом, якого виходив наш друг — художник, а потім приніс до нас; Пегпі — песик мого брата, завбільшки з тенісний м 'яч, коли він прибився до нього, і який, за словами ветеринара, мав таким і лишитися. (Сьогодні, коли він стоїть на чотирьох лапах, то спокійно кладе голову на стіл). Не кажучи вже про собак, яких я зустрічав, про друзів моїх собак, про собак моїх друзів...

Мені здається, що вони всі зібралися довкола, коли я пишу ці рядки. Адже про собак пишуть стільки дурниць, що вони мають право недовіряти.

До речі, що нового я можу написати? Мало що. Радше про людей. Наприклад це: якщо у вас є чи буде собака, не ставайте пі дресирувальником, ні дресированим. Поясню: не ставайте таким, як ті господарі, які пишаються, що перетворили собаку па підстилку, на дикого звіра чи механічну іграшку. "Дивіться, який розумний у мене пес!" — ніби каоїсуть ті субчики; і поки вони вихваляють розум свого собаки, на обличчях задоволених дресирувальників виступає безмежна дурість.

Але не давайте дресирувати і себе. Не ставайте такими, як ті, які виконують будь-які забаганки свого собаки, які думають лише про нього, говорять лише про нього, і життя котрих зводиться лише до одного: у них е пес.

Мінімальне дресирування необхідне. Але треба добре ро — зуміти значення цього слова.

Гарне дресирування-передбачає взаємну повагу гідності. "А що таке гідність собаки?" — запитаєте ви: це просто бути собакою. З цього погляду гарний дресирувальник має передовсім вишколити себе, тобто навчитися поваоїсати гідність собаки, який живе поруч з ним, якщо сам хоче поводитися гідно, як людина.

Зрештою, повага до відмінностей — запорука друэ/сби.

До речі, про друзів: якщо маєте друзів, які бояться собак, не нав'язуйте їм свою, навіть, якщо він найласкавіший пес на світі. Страх перед собаками людина не контролює. Він принизливий. І ви не маєте права принижувати будь-кого.

Ви можете здибати й людей, які глузуватимуть з вашої любові до собак, казатимуть, що той, хто їх любить, нездатний любити людей... Хай говорять. Це дурниці.

Уявити важко, скільки дурниць розказують про любителів собак! Багато людей каэ/суть, що ті, хто любить собак, не мооісуть любити котів. Буцімто треба обирати кота чи собаку, або ж любити обох. Ох і сміялися б мої коти Дюнон, Сара, Габрієль, Ті, Марсель, Бінго! (це лише дещиця тих, які були в моєму житті). А коли собака чи кіт сміються, це видно...

Я пишу це тому, що поки я пишу ці рядки, собака мого друга, Ксанго, якого він лишив мені на кілька днів, лежить під моїм столом, піднімає голову і дивиться на мене, посмію-ючись. Запевняю, що він посміється! (До речі, Ксанго, як і я, дуже любить котів).

Ось так. Це майже все, що я хотів сказати. І останнє: якщо обираєш собаку, щоб жити з ним, то це на все э/сит-тя. Його немооюна кинути. Ніколи. Запам'ятайте це, перш ніж заводити собаку.